

2018

Vuosiraportti laaduntarkastuksista

Sisällys

1. Yhteenveto vuonna 2018 toteutetuista laaduntarkastuksista	2
1.1. Tilintarkastuksen laatupäivät.....	3
1.2. Sidosryhmätilaisuudet skaalautuvuudesta ja julkishallinnon tilintarkastuksesta.....	3
2. Tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvonta.....	3
3. Vuonna 2018 toteutetut tilintarkastajien laaduntarkastukset	4
3.1. Tilintarkastajien ja toimeksiantojen valinnat.....	5
3.2. Tilintarkastajien laaduntarkastusten tulokset	6
3.3. Tilintarkastajien laaduntarkastusten havainnot	7
4. Julkishallinnon tilintarkastus.....	8
5. Laaduntarkastusten havainnot aihealueittain	8
5.1. Olennaisuuden määrittäminen ja laadullinen olennaisuus	8
5.1.1. Olennaisuuden määrittäminen tilinpäätökselle kokonaisuudessaan	9
5.1.2. Muut olennaisuuden tasot ja laadullinen olennaisuus.....	9
5.2. Hankitun tilintarkastusevidenssin dokumentointi.....	10
5.3. Painopistealueisiin liittyvät havainnot.....	11
5.3.1. Riskien arviointi ja suunnitellut toimenpiteet riskeihin vastaamiseksi.....	11
5.3.2. Liikevaihto.....	13
5.3.3. Vaihto-omaisuus	16
5.3.4. Analyttiset tarkastustoimenpiteet	18
5.3.5. Kontrollien testaaminen	19
5.3.6. Otantamenetelmien käyttö	20
5.4. Suoritetun tarkastustyön läpikäynti ja päävastuullisen rooli tilintarkastuksessa	21
5.5. Muistiotositteiden tarkastus.....	21
5.6. Lähipiirin tarkastus.....	22
5.7. Havaittujen virheellisyyksien ja poikkeamien arviointi ja käsittely	24
5.8. Tilintarkastuskertomukset	24
5.9. Muita merkittäviä havaintoja	25
5.9.1. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annettu laki	25
5.9.2. Tilinpäätöksen tarkastus	26
5.9.3. Johdannaisten tarkastus.....	27
5.9.4. Toiminnan jatkuvuus.....	28
6. Yhteenveto	28

Vuosiraportti laaduntarkastuksista

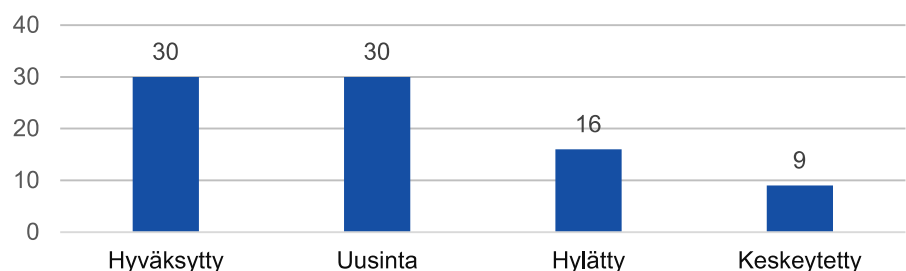
1. Yhteenveto vuonna 2018 toteutetuista laaduntarkastuksista

Tilintarkastusvalvonnan suorittamien laaduntarkastusten tavoitteena on edistää tilintarkastuksen korkeaa laatua sekä lisätä luottamusta tilintarkastukseen ja sitä kautta taloudellisen raportoinnin luotettavuuteen. Pyrimme tunnistamaan tilintarkastuksessa osa-alueita, joita tulisi näkemyksemme mukaan kehittää tilintarkastuksen laadun ja lakien sekä säännösten noudattamisen varmistamiseksi.

Yhteenveto vuoden 2018 laaduntarkastuksen laajuudesta ja tuloksista

Yhteisöjen laadunvalvonta	Laaduntarkastukseen määrättiin kolme tilintarkastusyhteisöä. Lisäksi vuonna 2018 annettiin päätökset vuoden 2017 aikana laaduntarkastukseen määrättyjen tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvonajärjestelmien laaduntarkastuksista yhtä yhteisöä lukuunottamatta.
97 määrättyä laaduntarkastusta	Laaduntarkastukseen määrättiin yhteensä 97 tilintarkastajaa, joista laaduntarkastus tehtiin yhteensä 85 tilintarkastajalle. PRH:n laadunvarmistuksen asiantuntijat tekivät kaikki laaduntarkastukset.
35 % kaikista laaduntarkastuksista hyväksyttiin	Laaduntarkastuksissa todettujen havaintojen perusteella useissa tilintarkastuksissa hyvän tilintarkastustavan noudattamista ei voitu todentaa tarkastusevidenssin puutteellisuuden vuoksi. 35 % laaduntarkastuksista hyväksyttiin. Kaikki laaduntarkastuksista antamamme päätökset eivät ole vielä lainvoimaisia.
Merkittäviä havaintoja	Laaduntarkastuksissa tehtiin merkittäviä havaintoja lähes kaikissa tilintarkastuksen vaiheissa ja osa-alueissa. Erityisesti kehittämiskohteita havaittiin laaduntarkastuksen painopistealueilla kuten liikevaihdon ja vaihto-omaisuuden tilintarkastuksessa.
Havainnot tilintarkastuskertomuksista	Tilintarkastajien antamissa tilintarkastuskertomuksissa todettiin paljon virheitä. Tilintarkastuskertomusten muotoseikoissa havaittiin virheitä pääasiassa pienissä yhteisöissä tai yksittäin toimivien tilintarkastajien antamissa tilintarkastuskertomuksissa. Lausuntojen virheellisyyteen liittyviä havaintoja tehtiin myös muiden tilintarkastajien laaduntarkastuksissa.

Laaduntarkastuksen tulokset tilintarkastajittain

1.1. Tilintarkastuksen laatupäivät

Järjestimme syksyn aikana kaksi tilintarkastuksen laatupäivää. Ensimmäiseen laatupäivään kutsuimme vieraiksemme laaduntarkastuksessa olleita tilintarkastajia erityisesti suurista tilintarkastusyhteisöistä ja näiden laatuorganisaatioiden edustajia. Toiseen tilaisuuteen kutsuimme ensisijaisesti laaduntarkastuksessa olleita yksin ja pienissä yhteisöissä toimivia tilintarkastajia.

Aiheina käsiteltiin muun muassa riskien arviointia, liikevaihdon ja vaihto-omaisuuden tarkastukseen liittyviä ongelmakohtia, pohdittiin olennaisuuden määrittämistä, data-analytiikkaa, analyttistä tarkastusta ja johdannaisten tarkastusta. Lisäksi kävimme läpi rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisestä annetun lain asettamia vaatimuksia tilintarkastajalle.

Kokoamme käsitellyistä aiheista yhteenvedon, jonka julkaisemme myöhemmin verkkosivuillamme.

1.2. Sidosryhmätilaisuudet skaalautuvuudesta ja julkishallinnon tilintarkastuksesta

Järjestimme syksyllä keskustelutilaisuuden standardien skaalautuvuudesta pienyhteisöjen tilintarkastuksessa. Tilaisuudessa oli läsnä isoissa ja pienissä tilintarkastusyhteisöissä sekä yksin toimivia tilintarkastajia ja tilintarkastajien yhdistysten edustajia.

Aihe herätti runsaasti keskustelua ja osoitti, että ammattikunnassa on erilaisia näkemyksiä siitä, mitä skaalautuvuudella käytännössä tarkoitetaan. Mielipiteet jakautuivat myös sen suhteen, ovatko standardit jo itsessään skaalautuvia vai tarvitaanko erillisiä ohjeita. Tilintarkastusvalvonta pyrkii jatkossakin edistämään keskustelua järjestämällä vastaavanlaisia tilaisuuksia ja osallistumalla ammattikunnan järjestämiin tilaisuuksiin.

Voit lukea lisää skaalautuvuudesta järjestetystä keskustelutilaisuudesta [teemakirjeestämme 3/2018](#).

Järjestimme joulukuussa julkishallinnon tilintarkastajille keskustelutilaisuuden julkishallinnon toimeksiantojen tilintarkastuksen erityispiirteistä. Tilaisuudessa käsiteltiin erityisesti sitä, miten julkishallinnon erityisluonteen tulisi näkyä tilintarkastuksen painotuksissa ja miltä osin julkishallinnon tilintarkastuksen on perusteltua poiketa yksityisen sektorin tilintarkastuksesta.

Voit lukea lisää julkishallinnon tilintarkastajille järjestetystä keskustelutilaisuudesta [teemakirjeestämme 4/2018](#).

2. Tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvonta

Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastuksia tekevät tilintarkastusyhteisöt ja niiden laadunvalvontajärjestelmät ovat arvioinnin ja testauksen kohteena kolmen vuoden välein. Kolmivuotiskauden päätyttyä julkaisemme raportin yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastuksia tekevien tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvontajärjestelmien arvioinnista ja testauksesta. Muita tilintarkastusyhteisöjä valvotaan niiden toiminnan laajuus ja monimutkaisuus huomioon ottaen.

Yhden vuodelta 2016 laaduntarkastukseen määrätyn tilintarkastusyhteisön laaduntarkastuksesta annettu päätös ei ole vielä lainvoimainen. Vuonna 2017 laaduntarkastukseen määrättiin neljä tilintarkastusyhteisöä, joista kolmelle on annettu

päätös vuonna 2018. Yhden tilintarkastusyhteisön laaduntarkastus on vielä keskeneräinen. Vuonna 2018 laaduntarkastuksen kohteena on ollut kolme tilintarkastusyhteisöä laadunvalvontajärjestelmään. Näistä laaduntarkastuksista ei vielä ole annettu päätöksiä.

Vuosina 2016–2018 laadunvalvontajärjestelmän laaduntarkastukseen määrätyt yhteisöt on esitetty alla olevassa taulukossa:

Vuosi	Laaduntarkastukseen määrätyt yhteisöt
2016	Idman Vilén Grant Thornton Oy Ernst & Young Oy PricewaterhouseCoopers Oy
2017	BDO Oy DHS Oy Audit Partners Moore Stephens Rewinet Oy Pohjois-Suomen Tilintarkastus Oy
2018	Deloitte Oy KPMG Oy Ab Oy Soinio & Co

3. Vuonna 2018 toteutetut tilintarkastajien laaduntarkastukset

Kaikki tilintarkastajat ovat joko kolmen tai kuuden vuoden välein henkilökohtaisesti laaduntarkastuksen kohteena. Lisäksi tilintarkastaja voidaan määrätä laaduntarkastukseen riskiperusteisesti. Laaduntarkastuksen tekevät PRH:n laadunvarmistuksen asiantuntijat.

Tilintarkastajan laaduntarkastus tehdään arvioimalla tilintarkastajan tilintarkastustyötä tilintarkastusvalvonnan valitsemassa tilintarkastustoimeksiannossa. Laaduntarkastuksessa arvioidaan, voidaanko valitun toimeksiannon tilintarkastus todeta suoritetuksi hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. Osana hyvän tilintarkastustavan noudattamisen valvontaa arvioidaan, miten tilintarkastaja on huomionnut relevanttien tilintarkastusstandardien vaatimukset ja ovatko tilintarkastajan tarkastustoimenpiteet keskittyneet tilintarkastuksen kannalta olennaisiin ja merkittäviin asioihin. Tilintarkastuskansiossa olevan dokumentaation perusteella tulee pystyä toteamaan, että lausunnon tueksi on hankittu riittävä määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä ja toisaalta, että tilintarkastajan raportointi on tilintarkastuksessa tehtyjen havaintojen mukaista. Käytössämme on kaksi laaduntarkastuksen työohjelmaa, joita sovelletaan yhtiön koon mukaan: pienille tarkastuskohteille käyttämämme laaduntarkastuksen työohjelma on sisällöltään suppeampi kuin suuremmille tarkastuskohteille käytettävä.

Vuonna 2018 laaduntarkastukseen määrättiin 97 tilintarkastajaa, joista laaduntarkastus tehtiin 85 tilintarkastajalle. Laaduntarkastusten peruuntumisista suurin osa (8 kappaletta) johtui siitä, että tilintarkastaja haki hyväksymisen lakkauttamista laaduntarkastukseen määräämisen jälkeen. Laaduntarkastusten perusteella 9 tilintarkastajan toiminta siirrettiin tutkinta-asiat ja laillisuusvalvonta -yksikölle jatkokäsittelyyn. Näistä yksi on jo saatettu päätökseen. Yhden laaduntarkastuksen käsittely on kesken laadunvarmistusyksikössä.

Seuraavassa taulukossa on esitetty tarkempi yhteenveto toteutettujen laaduntarkastusten lukumääristä:

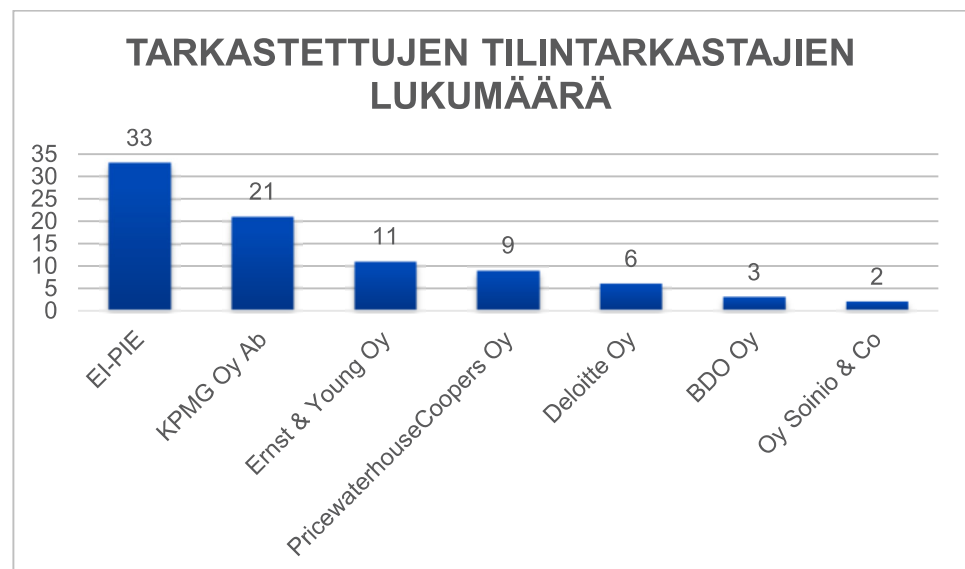
Toteutetut laaduntarkastukset tilintarkastajittain	2018	2017
Määrätty laaduntarkastukseen	97	301
Hyväksyminen lakkautettu tilintarkastajan hakemuksesta	8	41
Muu syy	3	13
Laaduntarkastus peruuntunut	11	54
Tilintarkastajat, joilla ei ollut toimeksiantoja	0	7
Muu syy	1	5
Laaduntarkastusta siirretty myöhemmin suoritettavaksi	1	12
Laaduntarkastukset yhteensä	85	235
Asian käsittely tutkinta-asiat ja laillisuusvalvonta -yksikössä kesken	8	9
Asian käsittely laadunvarmistusyksikössä kesken	1	0

Vuoden 2017 vuosiraportin julkaisuhetkellä yhdeksän laaduntarkastuksen käsittely oli kesken tutkinta-asiat ja laillisuusvalvonta -yksikössä. Näistä seitsemän laaduntarkastuksen päätös oli hylätty ja kahden laaduntarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella. Kaikki laaduntarkastuksista antamamme päätökset eivät ole vielä lainvoimaisia.

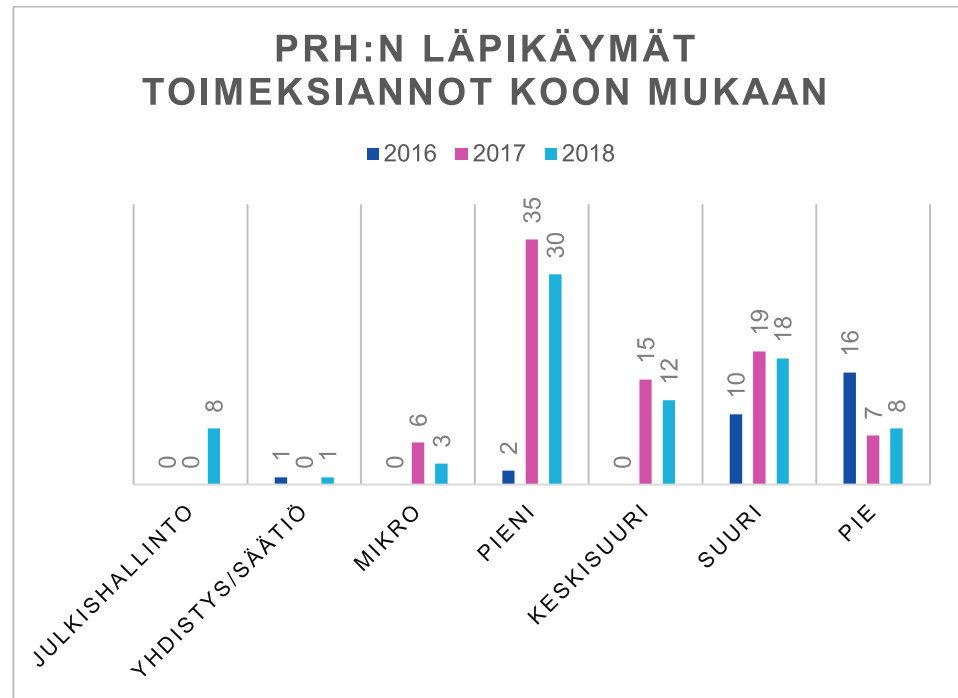
Toteutettujen laaduntarkastusten lukumäärä on vähentynyt viime vuodesta monista syistä johtuen. Tilanteeseen on vaikuttanut se, että viime vuodesta poiketen tilintarkastusvalvonta on suorittanut kaikkien tilintarkastajien laaduntarkastukset, minkä lisäksi laadunvarmistustiimimme resurssitilanne oli vajaa suuren osan vuodesta. Myös toimeksiantojen laadulla oli merkitystä läpikäyntien määrään; hyvin tehdyn tilintarkastuksen läpikäynti on nopeaa. Tänä vuonna toimeksiannot sisälsivät ennakoimaamme enemmän puutteita, jolloin yksittäisten laaduntarkastusten suorittamiseen kului arvioitua enemmän aikaa.

3.1. Tilintarkastajien ja toimeksiantojen valinnat

PRH:n laadunvarmistuksen asiantuntijat tekivät kaikki tänä vuonna tehdyt laaduntarkastukset. Vuoden 2018 aikana teimme laaduntarkastuksen yhteensä 85 tilintarkastajalle. Alla olevassa taulukossa on esitetty tarkastuksen kohteena olleiden tilintarkastajien määrä PIE-tilintarkastusyhteisöittäin. Yksin tai muissa tilintarkastusyhteisöissä toimivat tilintarkastajat on esitetty omana ryhmänään.

Tilintarkastajien laaduntarkastuksissa käytiin läpi 80 tilintarkastustoimeksiantoa. Läpikäyty toimeksiannot koskivat eri toimialoilla tai julkishallinnossa toimivia yhteisöjä. Toimeksiantojen koot vaihtelivat mikroyrityksistä suuryrityksiin ja PIE-yhtiöihin sekä erikokoisiin julkishallinnon toimijoihin. Alla olevassa taulukossa on esitetty läpikäyty toimeksiannot jaoteltuna tilintarkastuksen kohteena olevan yhteisön koon mukaan (kirjanpitolain määrittelemät kokoluokat). Vuoden 2016 PIE-toimeksiantojen suhteellisesti suurempi määrä johtui siitä, että tuolloin käytiin läpi useiden paikallispankkien tilintarkastusta.

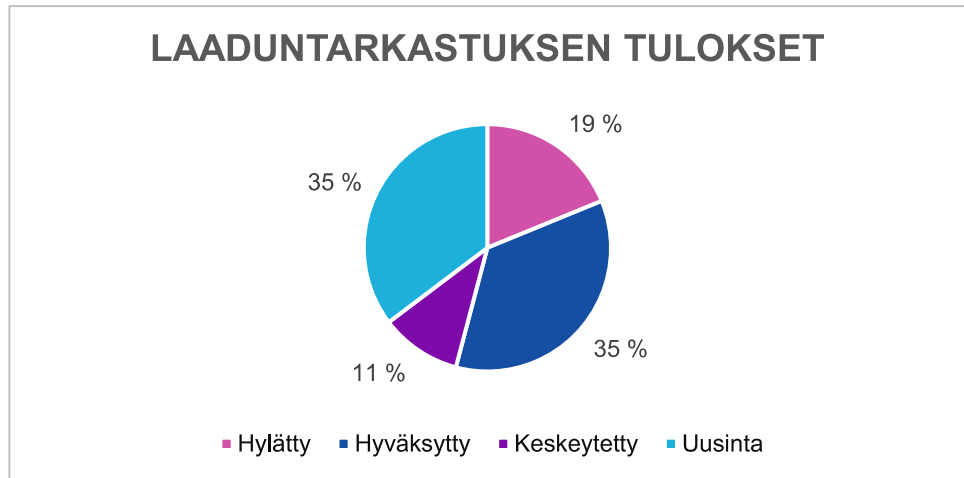
Laaduntarkastusten yhtenä tavoitteena oli yksittäisten tilintarkastajien työn laadun arvioinnin lisäksi kerätä tietoa siitä, minkälaisia toimenpiteitä erilaisten ja erikokoisten toimeksiantojen tilintarkastuksessa tehdään ja miten tilintarkastusstandardeja noudatetaan.

3.2. Tilintarkastajien laaduntarkastusten tulokset

Tilintarkastajan laaduntarkastuksen lopullinen tulos voi olla joko hyväksytty tai hylätty. Jos kummankaan tulosluokan kriteerit eivät täyty, laaduntarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella. Tämän vuoden laaduntarkastuksissa hylätty-tuloksen saaneista 12 oli tilintarkastajia, jotka eivät olleet korjanneet uusintatarkastukseen johtaneita puutteita, ja tehdyn uusintatarkastuksen perusteella tilintarkastajan toiminnassa havaittiin edelleen olennaisia puutteita. Kolmen tilintarkastajan osalta hylätty-tulos johtui kokonaan tai lähes kokonaan puuttuvasta tilintarkastusdokumentaatiosta. Yksi hylätty-tulos johtui tilintarkastuskertomuksessa annetusta selvästi virheellisestä lausunnosta. Osa tilintarkastajista ei ole vielä saanut tulosta laaduntarkastuksesta, koska tilintarkastajan toiminta on laaduntarkastuksesta tehtyjen havaintojen perusteella siirretty tilintarkastusvalvonnan tutkinta-asiat ja laillisuusvalvonta -yksikölle tutkittavaksi. Yhden laaduntarkastuksen käsittely on vuosiraportin julkaisuhetkellä kesken laadunvarmistusyksikössä.

Tilintarkastusvalvonta on julkaissut tulosluokkien kriteerit verkkosivuillaan.

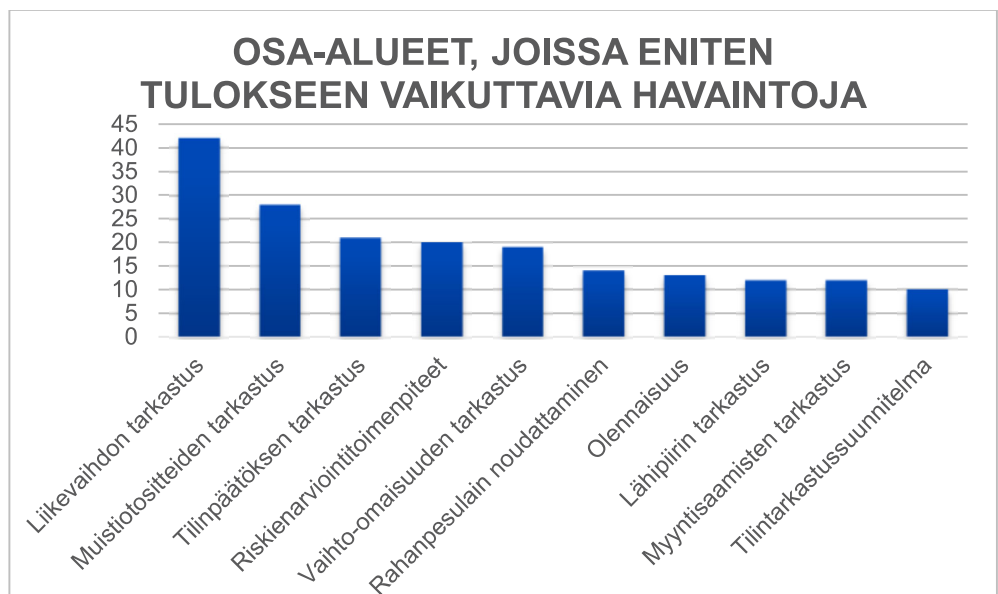
Vuonna 2018 toteutettujen laaduntarkastusten tulokset ovat seuraavat:

3.3. Tilintarkastajien laaduntarkastusten havainnot

Kävimme läpi tekemissämme laaduntarkastuksissa 80 tilintarkastustoimeksiantoa. Olemme kirjoittaneet laaduntarkastuksissa yhden havainnon osa-alueita kohden, jolloin yksittäinen havainto voi pitää sisällään useita puutteellisuuksia. Olemme luokitelleet tehdyt havainnot tuloksiin vaikuttaviin ja ei-tuloksiin vaikuttaviin. Tulokseen vaikuttavat havainnot ovat sellaisia, joiden yksin tai yhdessä muiden tulokseen vaikuttavien havaintojen kanssa katsotaan aiheuttavan poikkeaman hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta. Ei-tulokseen vaikuttavat havainnot puolestaan ovat vähäisempiä poikkeamia tilintarkastukselle asetetuista vaatimuksista eikä niiden yksin tai yhdessä muiden vastaavien havaintojen kanssa katsota aiheuttavan poikkeamaa hyvästä tilintarkastustavasta.

Tulokseen vaikuttavat havainnot jakautuivat kaikille tilintarkastuksen keskeisille osa-alueille, mutta painottuivat painopistealueille, joita on käsitelty kappaleissa 5.3.1–5.3.3. Alla olevassa taulukossa on esitetty tilintarkastuksen osa-alueet, joissa teimme lukumäärällisesti eniten tulokseen vaikuttavia havaintoja.

4. Julkishallinnon tilintarkastus

Olemme tehneet laaduntarkastuksen kahdeksalle julkishallinnon tilintarkastajalle ja käyneet läpi erikokoisten kaupunkien, kuntien, kuntayhtymien ja seurakuntien tilintarkastusdokumentaatiota. Laaduntarkastuksissa läpikäytyt toimeksiannot olivat tilikaudelta 2016. Tilintarkastus oli useissa läpikäymissämme toimeksiannoissa luonteeltaan ja laajuudeltaan selkeästi suppeampaa kuin mitä vuonna 2017 julkaistussa julkishallinnon hyvässä tilintarkastustavassa suositetaan. Tilintarkastajilla on ollut käytössään tarkastusta tehdessään JHTT-yhdistyksen vanha suppeampi suositus. Hyvän julkishallinnon tilintarkastustavan lähteenä on voinut käyttää toki myös kansainvälisiä tilintarkastusalan standardeja.

Olemme ottaneet julkishallinnon tilintarkastustyön arvioinnissa huomioon julkishallinnon hyvään tilintarkastustapaan liittyvän 2016 voimassa olleen suosituksen suppean luonteen.

JHTT-yhdistys julkaisi vuonna 2017 päivitetyn version suosituksestaan julkishallinnon hyväksi tilintarkastustavaksi. Jatkossa käytämme laaduntarkastuksissa arvioinnin perusteena vuonna 2017 julkistettua suositusta julkishallinnon hyväksi tilintarkastustavaksi sekä suosituksessa viitatuilla tavoin myös kansainvälisiä tilintarkastusalan standardeja soveltuvien osin.

5. Laaduntarkastusten havainnot aihealueittain

Teimme laaduntarkastuksissa havainnoita lähes kaikissa tilintarkastuksen merkittävissä vaiheissa ja osa-alueissa.

Laaduntarkastuksen tavoitteena on varmistua siitä, että tilintarkastajan oma laadunvalvonta toimii asianmukaisesti, tilintarkastustyö on suoritettu tilintarkastuslain säännöksiä ja hyvää tilintarkastustapaa noudattaen, ja että tehtyjen johtopäätösten ja annetun tilintarkastuskertomuksen tueksi on hankittu riittävä tilintarkastusevidenssi. Tilintarkastajien työn laatua on arvioitu yksittäisen tilintarkastustoimeksiannon kautta. Laaduntarkastuksen yleisinä painopistealueina olivat tänä vuonna riskienarviointi ja suunnitellut toimenpiteet riskeihin vastaamiseksi sekä liikevaihdon ja vaihto-omaisuuden tilintarkastus. Mikäli tilintarkastustoimeksiannossa ei ollut olennaista vaihto-omaisuutta, valittiin toiseksi painopistealueeksi jokin muu olennainen tase-erä.

Esitämme tässä vuosiraportissa laaduntarkastuksessa tehtyjä merkittävimpiä havainnoita eri aihealueilta. Esitetyt havainnot on voitu luokitella eritasoisiksi eri toimeksiannoissa, koska tilintarkastustoimeksiantojen luonne ja laajuus vaikuttavat vaadittaviin tilintarkastustoimenpiteisiin. Havaintojen merkittävyyttä ja niiden vaikutusta laaduntarkastuksen lopputulemaan on arvioitu toimeksiantokohtaisesti yhdessä muiden havaintojen kanssa. Muun kuin hyväksytytulojen saaneissa toimeksiannoissa tulokseen vaikuttavia havainnoita oli keskimäärin lähes kuusi. Havaintojen määrä on suuri ottaen huomioon, että tämän vuoden laaduntarkastuksissa olemme kirjoittaneet yhden havainnon osa-alueittain, jolloin yksi havainno on voinut sisältää useita puutteellisuuksia. Tulos ei ole määrätyn yhden havainnon perusteella, ellei painopistealueen tarkastus ole ollut merkittävästi puutteellinen.

5.1. Olennaisuuden määrittäminen ja laadullinen olennaisuus

Olennaisuuden määrittäminen on yksi tilintarkastuksen avainalueista. Tilintarkastaja soveltaa olennaisuuden käsitettä sekä suunnitellessaan ja suorittaessaan tilintarkastusta, että arvioidessaan todettujen virheellisyyksien vaikutusta

tilintarkastukseen. Tarkastuksen loppuvaiheessa tilintarkastaja tekee johtopäätöksen siitä, ovatko korjaamattomat virheet yksin tai yhdessä olennaisia tilinpäätöksen kannalta.

Olennaisuuden määrittäminen edellyttää ammatillisen harkinnan käyttöä ja tilinpäätöksen käyttäjän näkökulman huomioon ottamista. Virheellisyyksien katsotaan olevan olennaisia, jos niiden yksin tai yhdessä voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan taloudellisiin päätöksiin, joita käyttäjät tekevät tilinpäätöksen perusteella.

5.1.1. Olennaisuuden määrittäminen tilinpäätökselle kokonaisuudessaan

Tilintarkastuksen kokonaisstrategiaa laatiessaan tilintarkastajan tulee määrittää olennaisuus tilinpäätökselle kokonaisuutena. Kokonaisolennaisuuden määrittämisessä käytetään usein lähtökohtana jotain vertailukohtaa tilinpäätöslaskelmista ja suhdelukua, mutta niiden käyttäminen ei ole sinällään välttämätöntä, jos rahamääräinen olennaisuus voidaan tasoltaan katsoa asianmukaiseksi. Käyttäjän näkökulmasta odotuksen mukaisena vertailukohtana voittoa tavoitteleville yhteisöille voidaan pitää jatkuvan toiminnan voittoa ennen veroja. Jos olennaisuus määritetään odotuksesta poikkeavaa vertailukohtaa käyttäen, ratkaisun perustelu on tärkeää dokumentoida.

Teimme tulokseen vaikuttavia havaintoja olennaisuudesta yhteensä kolmessatoista toimeksiannossa, eli yli 16 %:ssa toimeksiannoista. Havainnot liittyivät tänä vuonna pääasiassa siihen, ettei asetettu olennaisuus käynyt lainkaan ilmi tilintarkastuskansiosista. Kokonaisolennaisuuden määrittelyyn liittyvien havaintojen määrä on pienempi kuin viime vuonna, joten laaduntarkastusten perusteella olennaisuuden määrittely on kehittynyt positiiviseen suuntaan.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastaja ei ole asettanut tai käyttänyt olennaisuutta suunnitellussaan ja suorittaessaan tarkastusta.*
- *Konsernin olennaisuutta ei ole dokumentoidusti allokoitu tytäryhtiöille. Asetetun olennaisuuden vertailukohteen valinnan perustelut eivät ole asianmukaiset.*
- *Kokonaisolennaisuus on 75 % tuloksesta ennen tilinpäätössiirtoja ja veroja sekä yli 20 % omasta pääomasta. Valittu vertailukohte on vaikuttanut nostavasti asetettuun olennaisuustasoon eikä vertailukohteen valinnan perusteluja ole dokumentoitu.*

5.1.2. Muut olennaisuuden tasot ja laadullinen olennaisuus

Tilintarkastajan tulee määrittää erikseen sovellettava olennaisuustaso, jos tarkastettavan yhteisön tilinpäätöksessä on yksi tai useampi liiketapahtumien laji, tilin saldo tai tilinpäätöksessä esitettävä tieto, jonka osalta kokonaisolennaisuutta pienempien virheellisyyksien voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan käyttäjien tilinpäätöksen perusteella tekemiin päätöksiin.

Tilinpäätöksessä voi olla laadullisesti olennainen virheellisyys, joka alittaa tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden tai ei edes ole rahamääräisesti määritettävissä. Virheellinen tieto voi olla luonteensa vuoksi sellainen, että se voi vaikuttaa tilinpäätöksen lukijan tekemiin päätöksiin, vaikkei ylittäisikään rahamääräisesti tilintarkastajan määrittämää kokonaisolennaisuutta.

Tällaisia kokonaisolennaisuuden alle jääviä eriä voivat olla esimerkiksi tilintarkastajan palkkiot, joiden perusteella tilinpäätöksen käyttäjä voi arvioida tilintarkastajan riippumattomuutta tai tilintarkastuksen laatua. Myös lähipiiritapahtumat saattavat olla tilinpäätöksen arvioinnin kannalta merkityksellisiä, vaikka ne eivät olisikaan rahamääräisesti tilinpäätöksen kokonaisuuden kannalta olennaisia.

Erityinen laadullisesti olennainen virheellisyys on johdon tekemä väärinkäytös; esimerkiksi tarkoitushakuinen raportointi, jolla pyritään esittämään yhtiön tulos tai rahoitusasema todellista parempana tai jolla pyritään välttämään tai siirtämään verojen maksua. Yksittäisen työntekijän tekemä väärinkäytös voidaan usein eristää sen perusteella, mihin tietoihin tai omaisuuseriin hänellä on ollut mahdollisuus vaikuttaa tai päästä käsiksi. Näin ollen vahingon tai virheellisen raportoinnin laajuus on yleensä kohtuullisella varmuudella rajattavissa ja johto voi ryhtyä toimenpiteisiin väärinkäytösten estämiseksi jatkossa. Jos väärinkäytöksen vaikutukset tilinpäätöksen taloudelliseen informaatioon jäivät rahamäärältään alle kokonaisolennaisuuden, väärinkäytöksen vaikutus tilinpäätökseen ei välttämättä estä tai vaaranna oikean ja riittävän kuvan antamista.

Johdon tekemä väärinkäytös eroaa kuitenkin tilintarkastuksen kannalta luonteeltaan työntekijän tekemästä väärinkäytöksestä. Väärinkäytöksen laajuutta voi olla erittäin vaikeaa tai jopa mahdotonta rajata, koska yhtiön johdolla on yleensä mahdollisuus vaikuttaa kaikkiin tilinpäätöksen eriin ja siinä esitettäviin tietoihin. Johdon tekemä väärinkäytös aiheuttaa tästä syystä olennaista epävarmuutta koko tilinpäätöksen sisältämän informaation luotettavuudesta. Tällaisessa tilanteessa tilintarkastajan tulisi lisätä merkittävästi tilintarkastustoimenpiteitä sen varmistamiseksi, että hän on havainnut myös johdon mahdollisesti tekemät väärinkäytökset kyetäkseen muodostamaan käsityksen johdon tekemien väärinkäytösten koko laajuudesta ja niiden vaikutuksesta tilinpäätöksen tileihin, saldoihin ja esitettäviin tietoihin.

Kun tilintarkastajalla on evidenssiä siitä, että johto on tehnyt väärinkäytöksen, johdon antamia tietoja ja johdon tekemiä arvioita ei voida enää pitää luotettavina ja johdon antama vahvistuskirje kumoutuu evidenssinä. Tilintarkastajan tulisi kuitenkin kyetä hankkimaan tarpeellinen määrä luotettavaa evidenssiä voidakseen antaa lausunnon siitä, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan johdon tekemistä väärinkäytöksistä huolimatta.

Tilinpäätöksen käyttäjän kannalta tieto siitä, että johto on tehnyt väärinkäytöksen, on usein rahamäärästä riippumatta olennainen tieto, joka voi vaikuttaa päätöksiin. Omistajat saattavat pyrkiä vaihtamaan johdon, joka tekee väärinkäytöksiä ja rahoittajat saattavat asettaa lisärahoituksen ehdoksi puuttumisen johdon väärinkäytöksiin. Myös asiakkaiden tai tavarantoimittajien päätöksiin liikesuhteen aloittamisesta tai jatkamisesta voi vaikuttaa tieto siitä, noudattaa johto lakia ja muita säännöksiä.

5.2. Hankitun tilintarkastusevidenssin dokumentointi

Dokumentaation pääasiallinen tavoite on osoittaa, että tilintarkastaja on hankkinut riittävästi asianmukaista evidenssiä johtopäätöksensä tueksi. Se ei kuitenkaan ole tilintarkastusdokumentaation ainoa tehtävä: dokumentaatio muun muassa auttaa tilintarkastuksen suunnittelussa ja suorittamisessa sekä säilyttää tallessa asioita, joilla voi olla vaikutusta tuleviin tilintarkastuksiin. Asianmukainen ja oikea-aikaisesti laadittu dokumentaatio auttaa parantamaan tilintarkastuksen laatua ja helpottaa hankitun tilintarkastusevidenssin ja tehtyjen johtopäätösten tehokasta arviointia ennen tilintarkastuskertomuksen antamista.

Tilintarkastajan edellytetään laativan riittävän tilintarkastusdokumentaation niin, että kokenut tilintarkastaja, joka ei ole ollut aikaisemmin tekemisissä kyseisen toimeksiannon kanssa, pystyy saamaan käsityksen¹:

- 1) suoritettujen tilintarkastustoimenpiteiden luonteesta, ajoituksesta ja laajuudesta;
- 2) tilintarkastustoimenpiteiden tuloksista ja hankitusta tilintarkastusevidenssistä ja
- 3) tilintarkastuksen aikana esiin tulleista merkittävistä seikoista, niitä koskevista johtopäätöksistä ja johtopäätöksiä muodostettaessa tehdyistä merkittävistä ammatilliseen harkintaan perustuvista ratkaisuista.

Dokumentaation luonnetta, ajoitusta ja laajuutta koskien dokumentaation tulee sisältää:

- 1) ominaispiirteet, jotka yksilöivät tarkastetut yksiköt tai seikat;
- 2) kuka on suorittanut tilintarkastustyön ja milloin tämä on valmistunut ja
- 3) kuka on läpikäynyt suoritettua työtä, jos tarkastusta on suorittanut useampi henkilö.

Teimme laaduntarkastuksissa runsaasti havainnoita puutteellisesta dokumentoinnista kaikilla tilintarkastuksen osa-alueilla. Tällöin tilintarkastustoimenpiteillä mahdollisesti hankittua evidenssiä ei voitu arvioida.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Liikevaihdon tarkastusdokumentaatiosta ei käy ilmi, mitä tarkastustoimenpiteitä valituille myyntilaskuille on suoritettu.*
- *Muistiotositarkastuksesta ei ilmene tehty tarkastustoimenpiteet, joten saatua evidenssiä ei voida arvioida.*
- *Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut käsitystään yhteisöstä, sen toimintaympäristöstä eikä sisäisestä valvonnasta.*
- *Dokumentaatiosta ei käy ilmi, mitä tarkastustoimenpiteitä tilintarkastaja on kohdistanut sijoituksiin ja rahoitusarvopapereihin, joten saatua evidenssiä ei voida arvioida.*

5.3. Painopistealueisiin liittyvät havainnot

5.3.1. Riskien arviointi ja suunnitellut toimenpiteet riskeihin vastaamiseksi

Riskilähtöisellä tilintarkastuksella tarkoitetaan tilintarkastustoimenpiteiden kohdistamista korostetusti niihin osa-alueisiin, joissa olennaisen virheellisuuden riski on arvioitu suurimmaksi. Asianmukaisella tarkkuustasolla laadittu riskienarviointi luo perustan niihin vastaavien tilintarkastustoimenpiteiden suunnittelulle ja toteuttamiselle.

Riskienarvioinnin prosessiin kuuluvat riskienarviointitoimenpiteet, käsityksen muodostaminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä sekä olennaisen virheellisuuden riskien tunnistaminen ja arvioiminen. Tilintarkastajan käsitys

¹ ISA 230 Tilintarkastusdokumentaatio

olennaisen virheellisuuden riskeistä saattaa tarkastuksen edetessä muuttua, joten niiden arviointi on koko tilintarkastuksen ajan jatkuva, kumuloituva prosessi.

Riskienarviointitoimenpiteisiin voivat kuulua esimerkiksi tiedustelut toimivalle johdolle ja muille yhteisössä toimiville, suunnitteluvaiheen analyttiset toimenpiteet sekä havainnointi ja yksityiskohtainen tarkastus.

Käsityksen muodostaminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä liittyy soveltuvilta osin muun muassa seuraaviin osa-alueisiin:

- yhteisön toiminnan luonne ja yhteisön soveltamat tilinpäätösperiaatteet
- yhteisöä koskeva lainsäädäntö ja regulaatio;
- yhteisön tavoitteet ja strategiat;
- IT-ympäristö;
- sisäinen valvonta;
- kirjanpidolliset arviot, merkittävät epätavalliset liiketoimet;
- lähipiiri; ja
- ulkopuolisen palveluntarjoajan rooli.

Tilintarkastajan edellytetään suorittavan toimenpiteitä tunnistaa ja arvioidakseen olennaisen virheellisuuden riskejä. Tunnistettujen riskien osalta tilintarkastajan tulee arvioida riskien laajuutta, olennaisuutta ja todennäköisyyttä. Osana tätä arviointia tilintarkastaja ratkaisee, onko jokin tunnistetuista riskeistä merkittävä riski.

Merkittävällä riskillä tarkoitetaan tunnistettua ja arvioitua olennaisen virheellisuuden riskiä, joka edellyttää erityistä harkintaa tilintarkastuksessa. Tilintarkastajan tulee merkittäviä riskejä koskevassa arvioinnissaan pohtia muun muassa, onko kyseinen riski väärinkäytösriski, liittyykö siihen monimutkaisia liiketapahtumia, kirjanpidollista arviointiepävarmuutta tai merkittäviä lähipiiriliiketoimia ja liittyykö riski yhteisön tavanomaiseen liiketoimintaan kuulumattomiin liiketapahtumiin. Tilintarkastajan on muodostettava käsitys merkittävää riskiä koskevista kontroleista yhteisössä tai siitä, että tällaisia ei ole.

Väärinkäytöksestä johtuva olennainen virheellisyys jää tilintarkastajalta suuremmalla todennäköisyydellä havaitsematta kuin virheestä johtuva olennainen virheellisyys, koska väärinkäytökseen liittyy motiivi peitellä tapahtumaa. Lisäksi jos väärinkäytöksen tekee johto eikä työntekijä, on se tilintarkastajalle lähtökohtaisesti vaikeampi havaita, koska johdolla on suuremmat mahdollisuudet manipuloida suorasti tai epäsuorasti kirjanpitoaineistoa. Vaikka riski sille, että johto sivuuttaa kontrollit, vaihtelee yhteisöittäin, kyseinen riski esiintyy kaikissa yhteisöissä. Koska tällainen sivuuttaminen voi tapahtua ennalta arvaamattomalla tavalla, kyseessä on väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisuuden riski ja täten merkittävä riski.

Perustuen olettamukseen, että tulouttamiseen liittyy väärinkäytösriskejä, tilintarkastajan on arvioitava, minkä tyyppiset tuotot, tuottoja koskevat liiketapahtumat tai kannanotot aiheuttavat tällaisia riskejä. Niissä poikkeuksellisissa tapauksissa, joissa tilintarkastaja arvioi, ettei oletamus tulouttamiseen liittyvästä

väärinkäytösriskistä ole sovellettavissa kyseisen toimeksiannon olosuhteissa, on dokumentaation sisällettävä asianmukaiset perustelut tällaiselle johtopäätökselle.

Tilintarkastajan on suunniteltava ja suoritettava luonteeltaan, ajoitukseltaan ja laajuudeltaan sellaisia tilintarkastustoimenpiteitä, jotka perustuvat arvioituihin olennaisen virheellisuuden riskeihin. Luonteella tarkoitetaan tarkastustoimenpiteen tarkoitusta (aineistotarkastustoimenpide tai kontrollien testaus) ja tyyppiä (esimerkiksi analyttinen toimenpide tai yksityiskohtainen tarkastus). Ajoituksella viitataan siihen, milloin tarkastustoimenpide suoritetaan ja mitä ajanjaksoa tai -kohtaa sillä hankittava evidenssi koskee. Laajuus kuvaa tarkastustoimenpiteiden määrää, kuten otoskokoa. Mitä suuremmaksi riski on arvioitu, sitä vakuuttavampaa evidenssiä tilintarkastajan odotetaan siihen vastataksaan hankkivan.

Havaitsimme useissa laaduntarkastuksissa, ettei tilintarkastaja ollut dokumentoinut lainkaan riskienarviointiin liittyviä toimenpiteitä eikä näin ollen ollut myöskään tunnistanut olennaisen virheellisuuden riskejä. Vaikka riskienarviointiin liittyvien toimenpiteiden määrä ja laajuus ovat sidoksissa tarkastettavan yhteisön kokoon, ovat ne relevantteja kaikissa tarkastuskohteissa koosta riippumatta. Lisäksi tänä vuonna laaduntarkastuksessa tekemiemme havaintojen perusteella tilintarkastajien riskienarviointiin liittyvät toimenpiteet ovat usein olleet suppeita, tunnistettujen riskien määrä on keskimäärin ollut vähäinen ja perustelut puutteellisia. Tilintarkastajan on dokumentoitava asianmukaiset perustelunsa, jos päätyy riskienarviointiin liittyvät toimenpiteet suoritettuaan siihen poikkeukselliseen johtopäätökseen, ettei tilinpäätökseen sisälly olennaisen virheellisuuden riskejä.

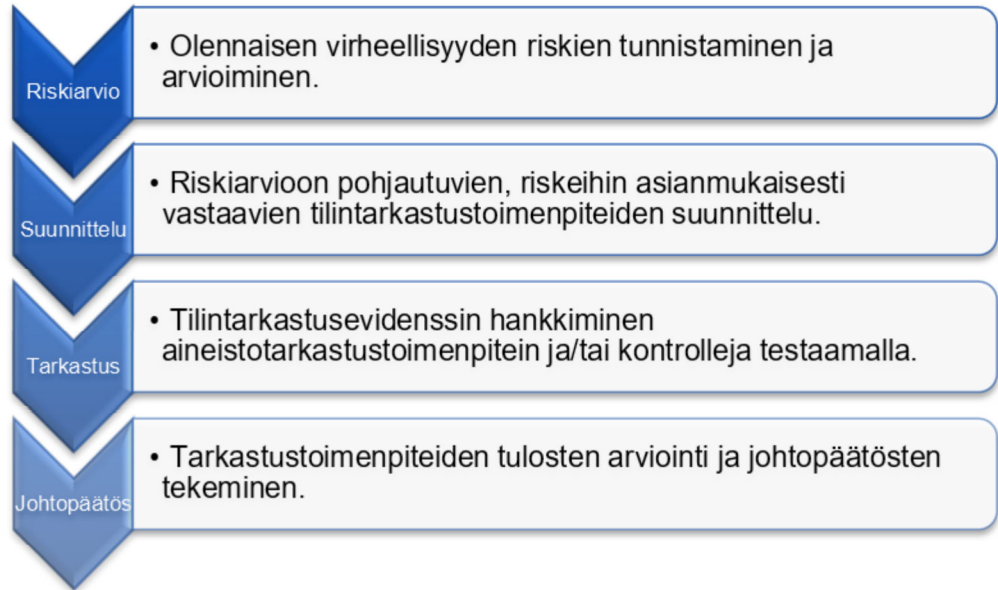
Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut, mitä riskienarviointitoimenpiteitä hän on suorittanut saadakseen perustan olennaisen virheellisuuden riskien arvioimiselle. Tilintarkastaja ei ole tunnistanut olennaisen virheellisuuden riskejä.*
- *Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut, millä perusteella oletamus tuloutuksen väärinkäytösriskistä ei ole sovellettavissa kyseisessä toimeksiannossa.*
- *Dokumentaatiosta ei käy ilmi perustelut, miksi tilintarkastaja ei ole määritellyt merkittäväksi väärinkäytöksestä johtuvaksi riskiksi sitä, että johto sivuuttaa kontrollit.*
- *Tilintarkastaja ei ole muodostanut käsitystä yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä.*
- *Tilintarkastaja on todennut merkittävän riskin olemassaolon, mutta ei ole muodostanut käsitystä kyseistä riskiä koskevista kontrolleista.*
- *Tilintarkastussuunnitelmaa ei ole laadittu siten, että siitä saisi käsityksen suunniteltujen tarkastustoimenpiteiden luonteesta, laajuudesta ja ajoituksesta.*

5.3.2. Liikevaihto

Liikevaihto tai siihen verrattavat tuotot (esimerkiksi kiinteistön tuotot tai sijoituspalvelutoiminnan tuotot) olivat laaduntarkastuksen painopistealueena lähes jokaisessa läpikäydyssä toimeksiannossa. Liikevaihto tai muut siihen verrattavat tuotot vaikuttavat merkittävästi yhtiön tulokseen, ja tulouttamiseen liittyvät oletusarvoisesti väärinkäytösriskkejä. Suoritetuissa laaduntarkastuksissa liikevaihtoa arvioitiin tilintarkastajan hankkiman evidenssin näkökulmasta.

Liikevaihdon tarkastus noudattaa seuraavaa yksinkertaistettua kulkukaaviota:

Teimme tulokseen vaikuttavia havaintoja liikevaihdosta yhteensä 42:ssa toimeksiannossa, eli yli 50 %:ssa toimeksiannoista. Useat tänä vuonna tekemistämme havainnoista liittyivät siihen, ettei tilintarkastuskansiossa käynyt ilmi lainkaan tilintarkastajan liikevaihtoon kohdistamia toimenpiteitä.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastaja ei ole suorittanut liikevaihdon osalta lainkaan tilintarkastustoimenpiteitä.*
- *Liikevaihtoa ei ole tarkastettu tilikauden ajalta.*
- *Dokumentaation perusteella tilintarkastaja ei ole tarkastanut yhtiön liikevaihdon oikeellisuutta tai liikevaihdon kirjautumista oikealle kaudelle. Tilintarkastaja ei ole toimenpiteillään saanut evidenssiä myynnin oikeellisuudesta tai katkosta.*
- *Dokumentaatiosta ei käy ilmi, mitä tarkastustoimenpiteitä on tehty liikevaihdon oikeellisuuden, täydellisyyden tai katkon tarkastamiseksi.*

Tilintarkastajan tulee ymmärtää yhtiön liikevaihdon muodostumisen perusta ja tunnistaa virrat, joista se koostuu voidakseen arvioida liikevaihtoon liittyvät tilintarkastusriskit ja suunnitellakseen ja toteuttaakseen niihin vastaavat tehokkaat toimenpiteet. Tällaisia erilaisia tuloutusmekanismeja käyttäviä liikevaihtovirtoja voivat olla esimerkiksi tuote- ja palvelumyynti. Laaduntarkastuksissa tehdyistä havainnoista useat liittyivät siihen, ettei tilintarkastustoimenpiteitä ollut eritelty liikevaihtovirroittain tai jokin olennaisuuden ylittävä liikevaihtovirta oli jätetty kokonaan tarkastamatta. Viime vuoden tapaan useat liikevaihdon havainnot liittyivät lisäksi siihen, että liikevaihdon tarkastuksessa oli tarkastettu vain korkeammaksi riskiksi määritelty kannanotto (esimerkiksi katko).

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tarkastusolennaisuuden ylittävään liikevaihtovirtaan kohdistetut tilintarkastustoimenpiteet eivät käy ilmi dokumentaatiosta.*
- *Liikevaihdon osalta suoritettuja tarkastustoimenpiteitä ei ole eritelty siten, että saadun evidenssin määrää liikevaihtovirroittain voisi arvioida.*
- *Tilintarkastaja ei ole muodostanut käsitystä siitä, miten yhtiön liikevaihto jakaantuu tuote- ja palvelumyynnin osalta. Dokumentaation perusteella tilintarkastaja ei ole tarkastanut myyntilaskuja, saatuja maksusuorituksia eikä urakatöiden sopimuksia. Tilintarkastaja ei ole tarkastanut, onko myynti kirjattu oikealle tilikaudelle. Tilintarkastaja ei ole saanut riittävästi evidenssiä myynnin oikeellisuudesta ja katkosta.*
- *Dokumentaation perusteella ei voida todentaa, onko liikevaihtoa tarkastettu muun kuin katkon osalta.*

Useissa laaduntarkastuksissa havaittiin, että tilintarkastajan suorittamat tarkastustoimenpiteet olivat tehottomia tuottaakseen tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä suunniteltujen kannanottojen, kuten katkon ja oikeellisuuden, osalta. Tarkastustoimenpiteet useissa tapauksissa myös kohdistuivat väärään erään, esimerkiksi myyntisaamisiin liikevaihdon sijaan. Tältä osin havainnot keskittyivät erityisesti puutteellisiin analyyttisiin aineistotarkastustoimenpiteisiin, kontrollitestaukseen ja katkon tarkastukseen. Puutteellisen ja väärin kohdistuvan kontrollitestauksen ja analyyttisten toimenpiteiden nojalla muut aineistotarkastustoimenpiteet, kuten tilikauden aikaisten myyntilaskujen tarkastus perustaansa, oli laaduntarkastuksessa tehtyjen havaintojen perusteella jätetty usein erittäin suppeaksi tai kokonaan tekemättä. Tästä johtuen saatu evidenssi on jäänyt kokonaisuudessaan vähäiseksi. On tärkeää huomioida, että jos liikevaihtoon liittyy merkittävä riski ja siihen vastataan yksinomaan aineistotarkastustoimenpiteillä, näihin toimenpiteisiin on kuuluttava yksittäisten tapahtumien tarkastamista. Analyyttisiä tarkastustoimenpiteitä ja kontrollitestausta on käsitelty tarkemmin kappaleissa 5.3.4. ja 5.3.5.

Havaitsimme puutteita myös katkon tarkastuksessa. Joissakin tapauksissa tilikauden aikaisen tarkastuksen toimenpiteet kohdistuivat vain siihen, onko lasku kirjattu oikealle kaudelle, jolloin liikevaihdon tilikauden aikaisesta oikeellisuudesta ei ollut hankittu lainkaan evidenssiä. Lisäksi katkoa oli joissain tapauksissa tarkastettu vain tilikauden toiselta puolelta.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Liikevaihtoon on liitetty merkittävä väärinkäytösriski. Tilintarkastaja on suunnitellut vastaavansa riskiin testaamalla kontrolleja ja suorittamalla analyyttisiä toimenpiteitä. Dokumentaation perusteella kontrollin rakenteesta ei saa käsitystä, ja kontrollitestaus kohdistuu myyntisaamisiin liikevaihdon sijaan. Suoritettuja analyyttisiä toimenpiteitä ei ole suoritettu riittävän yksityiskohtaisesti, joten saatua evidenssiä ei voida arvioida kannanottotasolla. Tilikauden aikaisen liikevaihdon osalta ei ole tarkastettu myyntilaskuja perustaansa. Näin ollen suoritettulla kontrollitestauksella ja aineistotarkastustoimenpiteillä ei ole saatu tarpeeksi tarkoitukseen soveltuvaa evidenssiä tilikauden aikaisen liikevaihdon oikeellisuuden osalta.*

- *Tilikauden aikaisen liikevaihdon oikeellisuuden osalta hankitun evidenssin määrästä ei voida varmentua, sillä tilikauden aikaiset tarkastustoimenpiteet kohdistuvat vain siihen, onko lasku kirjattu oikealle kaudelle.*
- *Tilintarkastaja on dokumentoinut, että liikevaihdon oikeellisuus on tarkastettu haastattelemalla toimitusjohtajaa tilinpäätöstarkastuksen yhteydessä. Tilintarkastajan dokumentaation perusteella toimitusjohtaja tarkastaa, että laskutus vastaa tilausta ja että myyntisaamiset vastaavat laskua. Tehdyllä toimenpiteellä ei ole saatu riittävästi evidenssiä liikevaihdon oikeellisuudesta.*
- *Tilikauden aikaista liikevaihdon tarkastusta ei ole dokumentaation perusteella todennettavissa muun kuin läpikulkutestin yhteydessä yhden myyntilaskun osalta.*
- *Myynnin katkoon ei ole kohdistettu tilintarkastustoimenpiteitä.*
- *Myynnin katkoa ei ole tarkastettu päättyneen tilikauden puolelta.*

5.3.3. Vaihto-omaisuus

Vaihto-omaisuus oli laaduntarkastuksen toisena painopistealueena niissä toimeksiannoissa, joissa vaihto-omaisuuden arvo oli olennainen. Tilintarkastajan tavoitteena myös vaihto-omaisuuden tarkastuksessa on käsityksen muodostaminen yhtiön vaihto-omaisuudesta ja siihen liittyvistä prosesseista.

Tilintarkastajan on hankittava evidenssiä vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta joko osallistumalla inventaariin tai suorittamalla korvaavia toimenpiteitä, jotka antavat vastaavan tasoisen evidenssin. Kuten muidenkin tarkastustoimenpiteiden osalta, myös inventaariin osallistumisessa tilintarkastajan tulee kiinnittää huomiota tarkastuslaskennan riittävään kattavuuteen. Inventointiin on mahdollista osallistua käytännön syistä muuna ajankohtana kuin tilinpäätöspäivänä. Tilintarkastajan on tällöin hankittava evidenssiä siitä, onko inventointiajankohdan ja lopullisen vaihto-omaisuusluettelon ajankohdan välillä tapahtuneet vaihto-omaisuusmäärien muutokset kirjattu asianmukaisesti. Tämä voi tapahtua esimerkiksi vertaamalla ja täsmäyttämällä tarkastushetken mukaiset saldotiedot tilikauden lopun saldotietoihin ja suorittamalla aineistotarkastustoimenpiteitä ajankohtien välisen ajan kattamiseksi.

Tarkastuslaskennan yhteydessä saatetaan havaita inventaarieroja, muita eroja tai virheitä. Kun ero havaitaan, tilintarkastajan tulisi arvioida muun muassa seuraavia seikkoja:

- onko havaitut eroavaisuudet otettu huomioon inventaarin perusteella tehdyssä lopullisessa varastolistassa ja vastaako se varaston taseeseen kirjattua arvoa;
- jos käytössä on kontrollistrategia, voidaanko kontroleihin havaituista eroista huolimatta luottaa;
- tulisiko otoskoko kasvaa;
- voidaanko / tulisiko havaitut erot projisoida koko kyseisen varaston perusjoukkoon ja miten erojen vaikutusta tulisi arvioida suhteessa koko vaihto-omaisuuteen;

Arvostuksen tarkastuksen osalta on huomioitava omina vaihto-omaisuusluokkiin raaka-aineet, keskeneräinen tuotanto ja valmiit tuotteet. Tilintarkastajan on myös arvioitava, vaikuttaako vaihto-omaisuuden arvoon tilinpäätöksessä johdon arvioita vaativia eriä, kuten epäkuranttiusvaraus. Kolmannen osapuolen hallinnassa ja

määräysvallassa olevan vaihto-omaisuuden osalta vaihtoehtoina on ulkopuolisen vahvistuksen hankkiminen ja/tai yksityiskohtainen tarkastus, kuten inventointiin osallistuminen.

Vaihto-omaisuuden tarkastukseen liittyen teimme tänä vuonna 19 tulokseen vaikuttavaa havaintoa, mikä vastaa 50 % niistä laaduntarkastetuista toimeksiannoista, joissa vaihto-omaisuus oli olennainen erä ja näin ollen valittu toiseksi painopistealueeksi.

Myös vaihto-omaisuuden osalta useat havainnot liittyivät tänä vuonna siihen, ettei olemassaolon ja/tai arvostuksen osalta oltu suoritettu lainkaan tilintarkastustoimenpiteitä.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastaja ei ole osallistunut inventaariin tai tehnyt vaihtoehtoisia toimenpiteitä.*
- *Tilintarkastaja ei ole tehnyt tarkastustoimenpiteitä vaihto-omaisuuden olemassaolon ja arvostuksen varmistamiseksi.*
- *Tilintarkastaja ei ole osallistunut vaihto-omaisuuden inventaariin eikä suorittanut vaihtoehtoisia toimenpiteitä, joten vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta ei ole saatu evidenssiä. Vaihto-omaisuuden arvostuksen osalta ei ole suoritettu tilintarkastustoimenpiteitä.*

Laaduntarkastuksissa tekemämme havainnot liittyivät muilta osin sekä vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta hankittuun evidenssiin että arvostuksen tarkastukseen. Laaduntarkastuksissa tekemämme havainnot liittyivät muun muassa tarkastustoimenpiteiden alhaiseen kattavuuteen ja siihen, ettei tilikauden aikana suoritettuja tilintarkastustoimenpiteitä ollut johdettu tilinpäätöshetkeen. Lisäksi useissa tapauksissa arvostusta ei ollut tarkastettu kaikkien olennaisten vaihto-omaisuusluokkien osalta.

Myös vaihto-omaisuuden osalta kontrollien testaamisessa havaittiin puutteita. Kontrollitestauksessa havaitut puutteet olivat samankaltaisia vaihto-omaisuuden ja liikevaihdon välillä: kontrollikuvausten laadinta oli vajavaista, tilikauden aikana testattujen kontrollien jäljelle jäävää ajanjaksoa ei ollut katettu eivätkä testatut kontrollit kohdistuneet tarkastettavaan tilinpäätöserään. Kontrollien testaamista käsitellään kappaleessa 5.3.5.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastaja ei ole osallistunut inventaariin tai tehnyt vaihtoehtoisia toimenpiteitä. Vaihto-omaisuuden hinnoittelun tarkastus on erittäin suppeaa. Autojen arvojen alaskirjausten riittävyttä tai perusteita ei ole arvioitu.*
- *Tilintarkastaja on inventoinnin osalta luottanut kahden tilikauden takaiseen työhön. Vaihto-omaisuuden arvostusta ei ole tarkastettu aineiden ja tarvikkeiden, keskeneräisten tuotteiden ja valmiiden tuotteiden osalta.*
- *Tilintarkastaja on osallistunut vaihto-omaisuuden inventaariin puoli vuotta ennen tilinpäätöshetkeä. Dokumentaation perusteella ei voida todentaa, millä toimenpiteillä tilintarkastaja on varmentunut vaihto-omaisuuden olemassaolosta tilinpäätöshetkellä.*

- *Tilintarkastaja ei ole tarkastanut vaihto-omaisuuden hankintamenoa lisättävän kiinteään prosenttiosuuden perusteita tai oikeellisuutta.*

5.3.4. Analyttiset tarkastustoimenpiteet

Erityyppiset analyttiset tarkastustoimenpiteet tuottavat erilaisen varmuustason. Tilintarkastajan on arvioitava, minkä tasoista tilintarkastusevidenssiä analyttisillä toimenpiteillä voidaan hankkia tarkastuksen kohteena olevan yhteisön ja tarkastettavan erän osalta. Luonteeltaan erilaisina toimenpiteinä tulee erottaa niin kutsutut yleisluontoiset analyttiset toimenpiteet ja analyttiset aineistotarkastustoimenpiteet. Yleisluontoiset analyttiset toimenpiteet tuottavat nimensä mukaisesti yleisluontoista evidenssiä. Ne ovat hyödyllisiä esimerkiksi osana riskien arviointia: yleisluontoiset analyttiset toimenpiteet voivat auttaa kohdistamaan tarkastustoimenpiteitä arvioituihin riskeihin. Lisäksi tilintarkastajan edellytetään suorittavan analyttisiä toimenpiteitä tilintarkastuksen loppuvaiheessa yleistä johtopäätöstä tehdessään.

Analyttiset aineistotarkastustoimenpiteet ovat puolestaan toimenpiteitä, joilla pyritään saamaan yleisluontoisia toimenpiteitä vakuuttavampaa evidenssiä tarkastettavasta erästä ja siihen liittyvistä kannanotoista, kuten oikeellisuudesta. Asianmukaisesti suoritetuilla analyttisillä aineistotarkastustoimenpiteillä on mahdollista saada vakuuttavaa tilintarkastusevidenssiä joistakin tilinpäätöseristä, kuten henkilöstökuluista ja poistoista. Niiden soveltuvuutta tarkastettavaan erään tulee kuitenkin arvioida tilannekohtaisesti. Esimerkiksi liikevaihdolle ei pääsääntöisesti ole mahdollista määrittää odotusarvoa riittävän tarkasti, jotta analyttisiä toimenpiteitä voitaisiin käyttää aineistotarkastustoimenpiteenä.

Kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa² on ohjeistusta siihen, mitä tilintarkastajan tulee ottaa huomioon suunnitellessaan ja suorittaessaan tarkastusta, jotta voisi analyttisillä toimenpiteillä saada vakuuttavaa evidenssiä:

- 1) muodosta perusteltu odotuksen mukainen arvo kirjatusta määrästä tai suhdeluvusta ja arvioi sen luotettavuutta sekä tarkkuutta;
- 2) määritä kirjatun ja odotetun arvon välisen eron määrä, joka on hyväksyttävissä ilman lisätutkintaa;
- 3) analysoi luvut, selvitä kirjatun arvon ja odotetun arvon välinen ero; ja
- 4) jos ero ylittää hyväksyttävissä olevan eron määrän, selvitä ja arvioi eron syy. Arvioi tulokset ja tee johtopäätös.

Aineistotarkastustoimenpiteet, joita tilintarkastaja suorittaa kannanottotasolla, voivat olla yksittäisten tapahtumien tarkastamista, analyttisiä aineistotarkastustoimenpiteitä tai näiden yhdistelmiä. Teimme tänä vuonna laaduntarkastuksissa useita havaintoja siitä, että tilintarkastaja oli suorittanut vain yleisluontoisia analyttisiä toimenpiteitä, vaikka oli suunnitellut hankkivansa toimenpiteillään kannanottotasoista evidenssiä. Analyttisiä toimenpiteitä oli lisäksi kohdistettu esimerkiksi liikevaihtoon, johon analyttisillä toimenpiteillä ei pääsääntöisesti ole mahdollista saada vakuuttavaa evidenssiä.

² ISA 520 Analyttiset toimenpiteet

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastaja ei ole tarkastanut liikevaihtoa tilikauden ajalta perusteisiin. Analyttisiä toimenpiteitä ei ole tehty siten, että niistä saataisiin analyttisen aineistotarkastuksen mukaista evidenssiä. Tilintarkastaja ei ole saanut riittävästi evidenssiä liikevaihdon oikeellisuudesta.*
- *Liikevaihtoa on tarkastettu ainoastaan yleisluontoisilla analyttisillä toimenpiteillä, joten hankittua evidenssiä ei voida arvioida kannanottotasolla.*

5.3.5. Kontrollien testaaminen

Kontrollien testaamisella tarkoitetaan tilintarkastustoimenpiteitä, joiden tarkoituksena on arvioida kontrollien toiminnan tehokkuutta olennaisten virheellisyyksien estämisessä tai havaitsemisessa ja korjaamisessa. Tilintarkastajalta edellytetään tilintarkastusevidenssin hankkimista kontrollien toiminnan tehokkuudesta, kun relevantit kontrollit on otettu huomioon tilintarkastuksen riskien arvioinnissa tai kun pelkillä aineistotarkastustoimenpiteillä ei pystytä hankkimaan riittävää tilintarkastusevidenssiä.

Tilintarkastuksessa tulisi testata vain sellaisia kontrolleja, jotka tilintarkastaja on todennut asianmukaisesti suunnitelluiksi siihen tarkoitukseen, että ne estävät tai havaitsevat ja korjaavat olennaisen virheellisyyden kannanotossa. Tätä tarkoitusta varten tilintarkastajan edellytetään kuvaavan kontrollin rakenteen. Kun tilintarkastaja testaa kontrollia, jonka suorittamisesta ei jää jälkeä (*audit trail*), on tilintarkastajan harkittava, onko tarpeen suorittaa lisätoimenpiteitä, jotta kontrollin asianmukaisesta käyttöönnotosta ja suorittamisesta voidaan varmentua.

Kun tilintarkastaja havaitsee poikkeaman kontrollissa, jonka toiminnan tehokkuuteen hän aikoo luottaa, hänen on muodostettava käsitys poikkeaman syystä ja arvioitava poikkeaman vaikutus kontrollien testaamisesta saatavaan evidenssiin. Tilintarkastajan on harkittava, antaako suoritettu kontrollien testaus riittävän evidenssin, onko tarpeen suorittaa lisää kontrollien testausta tai onko virheellisyyden riskeihin tarpeen vastata suorittamalla aineistotarkastustoimenpiteitä.

Teimme viime vuoden tapaan myös tänä vuonna useita havaintoja kontrollien testaamiseen liittyen. Kontrollikuvaukset olivat usein puutteellisia tai niitä ei ollut lainkaan, joten käsitystä kontrollien rakenteesta ja tarkoituksesta osana asiakkaan sisäistä valvontaa ei voitu muodostaa. Tilintarkastuksissa oli myös testattu kontrolleja, joiden ei laaditun kontrollikuvauksen perusteella voida todentaa suunnitellun kohdistuvaksi tarkastuksen kohteena oleviin kannanottoihin tai jotka eivät liity tarkastuksen kohteena olevaan tilinpäätöksen erään. Lisäksi havaintoja tehtiin tänäkin vuonna sen osalta, että merkittävään riskiin liittyen oli käytetty aiemmassa tilintarkastuksessa hankittua evidenssiä kontrollin tehokkuudesta tai tilikauden aikaisen kontrollitestausten jäljelle jäävää ajanjaksoa ei oltu katettu asianmukaisin toimenpitein.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastaja on dokumentoinut testaavansa liikevaihtoon kohdistuvia kontrolleja, mutta testatut kontrollit eivät ole kohdistuneet liikevaihtoon vaan myyntisaamisiin. Tilintarkastaja ei siten ole saanut kontrollien testaamisella evidenssiä liikevaihdosta.*
- *Tilintarkastaja on suunnitellut luottavansa vaihto-omaisuuden osalta kontrolleihin. Testatut kontrollit kohdistuvat ostoreskontraan eikä vaihto-omaisuuteen.*

- *Dokumentaation perusteella tilintarkastaja on käyttänyt aiemmissa tilintarkastuksissa hankkimaansa tilintarkastusevidenssiä kontrollien toiminnan tehokkuudesta. Kun kyseessä ovat merkittäviä riskejä koskevat kontrollit, tulee ne testata tarkastuksen kohteena olevan tilikauden aikana.*
- *Myyntisaamisten täsmäytyskontrollin testauksessa on todettu asetetun vähäpätöisen virheellisuuden rajan ylittävä poikkeama kummankin valitun kuukauden osalta, mutta dokumentaatiosta ei ilmene arviointi havaittujen poikkeamien vaikutuksista. Tilintarkastajan johtopäätös kontrollin toiminnan tehokkuudesta on virheellinen.*
- *Vaihto-omaisuuden kontrollitestausta on suoritettu tilikauden aikana, eikä jäljelle jäävän tilikauden osalta tehty toimenpiteet käy ilmi dokumentaatiosta.*

5.3.6. Otantamenetelmien käyttö

Otanta tilintarkastuksessa tarkoittaa tilintarkastustoimenpiteiden kohdistamista vähempään kuin 100 %:iin tilintarkastuksen kannalta relevanttiin perusjoukkoon kuuluvista yksiköistä siten, että kaikilla otantayksiköillä on mahdollisuus tulla valituiksi. Tämä antaa tilintarkastajalle kohtuullisen perustan johtopäätösten tekemiseksi koko perusjoukosta.

Viime vuoden tapaan havaitsimme puutteita liittyen otoksen suunnitteluun, sen kokoon ja tarkastettavien yksiköiden valintaan.

Otanta käytettäessä on huomioitava, että perusjoukkona on käytettävä koko sitä perusjoukkoa, josta halutaan tehdä johtopäätöksiä. Tilintarkastusevidenssiä voidaan hankkia myös valitsemalla perusjoukosta tietyt yksiköt, esimerkiksi kaikki tietyn rahamäärän ylittävät yksiköt. Tällöin toteutetut tilintarkastustoimenpiteet eivät kuitenkaan tuota tilintarkastusevidenssiä muusta perusjoukosta. Koska otannan tarkoituksena taas on antaa tilintarkastajalle kohtuullinen perusta johtopäätösten tekemiselle koko perusjoukosta, on tarkastettavien yksiköiden valinta tehtävä ilman vinoumaa siten, että jokaisella perusjoukon yksiköllä on mahdollisuus tulla valituksi.

Tilintarkastajan on kohdistettava tarkastustoimenpiteet jokaiseen otokseen valittuun yksikköön ja otettava huomioon kaikki yksiköt arvioidessaan otannan tuloksia. Silloin kun suunniteltu tilintarkastustoimenpide ei luonteeltaan sovellu valittuun yksikköön, tilintarkastajan on kohdistettava toimenpide korvaavaan yksikköön. Jos tilintarkastaja ei kykene kohdistamaan suunnittelemansa tarkastustoimenpidettä tai sopivaa vaihtoehtoista toimenpidettä valittuun yksikköön esimerkiksi siksi, että dokumentaatio on kadonnut, hänen tulee käsitellä kyseistä yksikköä poikkeamana tai virheellisyytenä.

Jos tilintarkastaja havaitsee yksittäisten tapahtumien tarkastuksessa otantaa suorittaessaan virheellisuuden tai poikkeaman, hänen tulee projisoida otoksesta löydetty virheellisydet perusjoukkoon saadakseen käsityksen perusjoukon koko virheellisuuden suuruusluokasta. Tunnistetun poikkeaman tai virheellisuuden voidaan vain äärimmäisen harvoin katsoa olevan yksittäinen ja poikkeuksellinen siten, ettei se todistettavasti edustaisi koko perusjoukon virheellisyyksiä tai poikkeamia.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Dokumentaatiosta ei ilmene, millä perusteella vaihto-omaisuuden arvostuksen ja inventoinnin tarkastuksessa on päädytty käytettyihin otoskokoihin, joiden kattavuus perusjoukosta on alhainen.*

- *Liikevaihtoa on tarkastettu kuuden myyntilaskun osalta. Valittujen myyntilaskujen kattavuus liikevaihdosta on alhainen, eikä dokumentaatiosta käy ilmi perustelut, joilla tehdyn aineistotarkastuksen pohjalta tehty johtopäätös olisi yleistettävissä koko liikevaihtoon.*
- *Tilintarkastaja on kohdistanut tarkastuksensa varastoarvoltaan suurimpiin nimikkeisiin. Tällä tavoin suoritettujen tilintarkastustoimenpiteet tuottavat evidenssiä ainoastaan tarkastettujen nimikkeiden osalta, eikä niiden osalta tehtyä johtopäätöstä voida yleistää koko tarkastuksen kohteena olevaan perusjoukkoon. Vaihto-omaisuuden arvostuksen osalta tarkastamaton osuus perusjoukosta on suuri ja tarkastuksen kattavuus alhainen, minkä vuoksi jää epävarmuutta, onko tilintarkastaja hankkinut riittävästi evidenssiä johtopäätöksensä tueksi.*
- *Tilintarkastaja ei ole perustellut, millä perusteella kolmen kuukauden tarkastusta koskeva johtopäätös voidaan yleistää koko tilikauteen.*

5.4. Suoritetun tarkastustyön läpikäynti ja päävastuullisen rooli tilintarkastuksessa

Toimeksiannosta vastuullisen henkilön on otettava vastuu jokaisen hänelle osoitetun tilintarkastustoimeksiannon yleisestä laadusta. Etenkin suurissa yhteisöissä toimivien tilintarkastajien laaduntarkastukseen valituissa toimeksiannoissa tilintarkastusta on usein suorittanut tiimi. Tekemämme havainnot liittyvät näissä tapauksissa usein toimenpiteisiin, joita päävastuullinen tilintarkastaja ei ole itse tehnyt, mutta joihin päävastuullisen oikea-aikaisella läpikäynnillä olisi kuitenkin voitu vaikuttaa korjaavasti. Välittömästi havainnosta voisi johtaa havainnon myös päävastuullisen läpikäynnin laajuuteen tai oikea-aikaisuuteen liittyen.

Suoritetun tarkastustyön läpikäyntivelvoite liittyy myös päävastuullisen tilintarkastajan osallistumiseen tilintarkastukseen. Päävastuullisen aktiivinen osallistuminen tilintarkastustoimeksiintoon on tilintarkastuslain vaatimus, joten siitä tehtävä havainto on lähtökohtaisesti painoarvoltaan suurempi kuin havainto tilintarkastusstandardien vaatimuksista poikkeamisesta. Emme ole yleensä johtaneet havaintoa päävastuullisen puutteellisesta osallistumisesta tilinpäätöserien tarkastuksesta tekemiemme havaintojen pohjalta, koska läpikäyntivelvoitteen suorittaminen ei ole aina selkeästi todennettavissa.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Päävastuullinen tilintarkastaja on käynyt läpi tilintarkastustyön kokonaisuudessaan tilintarkastuskertomuksen antamisen jälkeen.*
- *Päävastuullisen suorittaman tilintarkastustyön läpikäynnin ajankohta tai laajuus ei ole todennettavissa dokumentaatiosta. Dokumentaatiosta ei myöskään ole todennettavissa, kuinka hän on ottanut vastuun tilintarkastuksen johtamisesta, valvonnasta ja suorittamisesta.*

5.5. Muistiotositteiden tarkastus

Muistiotositetarkastuksella on kaksi tärkeää tehtävää tilintarkastuksessa. Muistiotositetarkastus vastaa:

- riskiin, että johto ohittaa kontrollit; ja
- olennaisen virheellisyyden riskiin, joka syntyy siitä, että tilikauden lopussa tehdyt pääkirjanpitoviennit tai muut oikaisut eivät ole asianmukaisia.

Tilintarkastajan tavoitteena on muodostaa soveltuvin osin käsitys muun muassa prosesseista, jossa tapahtumat siirtyvät pääkirjanpitoon, käytetyistä tositelajeista, hyväksymisvaltuutetuista henkilöistä ja ryhmistä sekä siitä, kuinka automaattiset pääkirjaviennit voidaan erottaa manuaalisista.

Tilintarkastajan tulee säilyttää tarkastuksessaan ammatillinen skeptisyys ja suunnitella tarkastustoimenpiteet, jotka vastaavat arvioituihin riskeihin. Muistiotositteiden tarkastusta voi lähestyä esimerkiksi määrittämällä kriteerit korkeamman riskin muistiotositteille, kuten liikevaihtoon tai pankkitileille tehty kirjaukset, ja kohdistaa tarkastustoimenpiteitä korostetusti niihin. Suurten tilintarkastusyhteisöjen toimeksiannoissa muistiotositteita tarkastetaan usein data-analyysiaivusteisesti. Analyysi nostaa esiin tositteet valittujen riski- ja muiden parametrien avulla, ja tilintarkastajan on kohdistettava analyysin esiin nostamiin tositteisiin asianmukaiset tarkastustoimenpiteet.

Valitusta menetelmästä riippumatta tilintarkastajan on valittava tarkastukseen tilikauden lopussa tehtyjä pääkirjanpitoventejä ja varmistettava muistiotositteiden täydellisyydestä eli siitä, että tarkastuksen kohteena oleva perusjoukko sisältää kaikki tositteet. Riippumatta siitä, millaiseksi tilintarkastaja on arvioinut riskiä siitä, että johto sivuuttaa kontrolleja, tilintarkastajan on tiedusteltava taloudellisen raportoinnin prosessiin osallistuvilta henkilöiltä epäasianmukaisesta tai epätavallisesta toiminnasta.

Teimme tulokseen vaikuttavia havaintoja muistiotositteiden tarkastuksesta yhteensä 28:ssa toimeksiannossa, eli 35 %:ssa tarkastetuista toimeksiannoista. Havainnot liittyivät erityisesti siihen, että muistiotositteisiin kohdistuvat tarkastustoimenpiteet eivät käy ilmi tilintarkastuskansiosista. Olemme tehneet havaintoja myös siitä, ettei muistiotositteiden täydellisyyden varmentamista tai tiedustelujen tekemistä prosessiin osallistuvilta henkilöiltä ole tehty tai dokumentoitu.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Dokumentaation perusteella ei käy ilmi, onko tilintarkastaja suorittanut lainkaan toimenpiteitä suoraan pääkirjaan tehtyjen vientien ja muiden tilinpäätösoikaisujen osalta.*
- *Muistiotositteisiin ei ole kohdistettu tilintarkastustoimenpiteitä.*
- *Tilintarkastaja ei ole yksilöinyt tarkastamiaan muistiotositteita eikä tarkastanut pääkirjanpitoventien täydellisyyttä. Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut käsitystään tilinpäätöksen laatimisprosessista eikä tiedusteluja prosessiin osallistuvilta henkilöiltä.*
- *Muistiotositetarkastus on toteutettu eri tuloslaskelman ja taseen erien yhteydessä eikä sitä ole koottu yhteen, joten siitä saatuun evidenssiin ei voi ottaa kantaa.*
- *Dokumentaation perusteella tilintarkastaja ei ole tarkastanut tilikauden lopussa tehtyjä pääkirjanpitoventejä tai pääkirjanpitoventien täydellisyyttä.*

5.6. Lähipiirin tarkastus

Lähipiirillä viitataan yhtiön lähellä oleviin henkilöihin ja yhtiöihin, ja siihen liittyvää sääntelyä on osakeyhtiölaissa, kirjanpitoasetuksessa sekä kansainvälisessä IAS 24 -standardissa. Lisäksi Valtioneuvoston asetus pien- ja mikroyrityksen tilinpäätöksessä

esitettävistä tiedoista (PMA) sisältää sääntelyä liiketoimista intressitahojen kanssa. Lähipiirin tarkastusta käsitellään kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa³.

Tilintarkastajan tavoitteena on muodostaa käsitys tarkastettavan yhteisön lähipiirisuhteista ja liiketoimista ja arvioida lähipiiriin liittyvää olennaisen virheellisuuden ja väärinkäytöksen riskiä sekä tarkastaa ja arvioida, onko lähipiiritiedot esitetty asianmukaisesti tilinpäätöksessä. Ammatillinen skeptisyys korostuu lähipiirin tarkastuksessa, sillä tilintarkastajan tulee pysyä tarkkaavaisena koko tilintarkastuksen ajan lähipiirisuhteiden- tai liiketoimien varalta.

Osakeyhtiölaissa ei ole sääntelyä sen osalta, millä edellytyksin osakeyhtiö voi antaa lainaa lähipiirilleen, jolloin yleisten periaatteiden merkitys korostuu. Osakeyhtiölain (13 luku, 1 §) mukaan yhtiön varoja voidaan jakaa osakkeenomistajille vain seuraavilla tavoilla:

- 1) voitonjako (osinko) ja varojen jakaminen vapaan oman pääoman rahastosta;
- 2) osakepääoman alentaminen;
- 3) omien osakkeiden hankkiminen ja lunastaminen; ja
- 4) yhtiön purkaminen ja rekisteristä poistaminen.

Muut liiketapahtumat, jotka vähentävät yhtiön varoja tai lisäävät sen velkoja ilman liiketaloudellista perustetta, ovat näin ollen osakeyhtiölain lähtökohdan mukaan laitonta varojen jakoa. Osakeyhtiölain mukaan varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai pitäisi tietää yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden.

Teimme laaduntarkastuksissa 12 tulokseen vaikuttavaa havaintoa lähipiirin tarkastukseen liittyen, mikä vastaa 15 % läpikäydyistä toimeksiannoista. Havainnot kohdistuivat sekä puutteelliseen lähipiiriin liittyvään riskien arviointiin että tilinpäätöksessä esitettyjen lähipiiritietojen riittämättömään tarkastukseen. Laaduntarkastuksessa havaittiin myös tilanteita, joissa tilintarkastaja oli havainnut tai saanut viitteitä lähipiiriliiketoimista, mutta ei ollut kohdistanut niihin asianmukaisia tarkastustoimenpiteitä.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Yhtiö on lainannut huomattavan, moninkertaisesti tarkastuksen kokonaisolennaisuuden ylittävän summan lähipiiri-yhtiöilleen ja toimitusjohtajalleen. Esitettyjen lainojen osalta liitetiedoista ei käy ilmi niiden pääasialliset ehdot. Toimitusjohtajan laina on koroton ja vakuudeton eikä siitä ole lainasopimusta. Asia on dokumentaation perusteella tilintarkastajan tiedossa, mutta siihen ei ole kohdistettu tarkastustoimenpiteitä, eikä asiaa ole nostettu tilintarkastuskertomukselle.*
- *Dokumentaatioissa mukana olleen pääkirjan seliteriveiltä voidaan havaita, että lähipiiritransaktioita on ollut huomattava määrä tilikaudella. Esimerkiksi toimitusjohtajan pankkiautomaattinostoja on noin 100 erillistä tapahtumaa, vaikka tilintarkastajan dokumentaatioissa todetaan, että tapahtumia ei ole ollut. Lisäksi pääkirjalta on havaittavissa myös muita lähipiiritransaktioita. Lähipiiritapahtumia ei ole tarkastettu, eikä niiden liiketoiminnallista perustetta ole arvioitu. Seikkaa ei ole nostettu tilintarkastuskertomukselle.*

³ ISA 550 Lähipiiri

- *Tilinpäätöksessä esitettyjen lähipiiriliiketoimien tarkastus ei ole todennettavissa.*
- *Tilintarkastaja ei ole tarkastanut onko lähipiirilaina esitetty asianmukaisesti tilinpäätöksessä.*
- *Dokumentaatiosta ei käy ilmi mitä toimenpiteitä on tehty lähipiirisuhteiden ja -liiketoimien tunnistamiseksi, arvioimiseksi ja tarkastamiseksi.*

5.7. Havaittujen virheellisyyksien ja poikkeamien arviointi ja käsittely

Tilinpäätökseen voi sisältyä virheellisyyttä, joka aiheutuu joko virheestä tai väärinkäytöksestä. Ero väärinkäytöksellä ja virheellä on se, onko teko ollut tahallinen vai tahaton. Väärinkäytös on tahallinen teko, johon sisältyy usein tarkoituksellista asioiden salaamista. Johdon väärinkäytöksistä on kerrottu kappaleessa 5.3.6.

Tilintarkastajan edellytetään arvioivan todettujen virheellisyyksien vaikutus tilintarkastukseen ja mahdollisten korjaamattomien virheiden vaikutus tilinpäätökseen. Havaittujen virheellisyyksien arviointi ja käsittely liittyvät kiinteästi olennaisuuden käsitteeseen: havaittujen virheellisyyksien katsotaan olevan olennaisia, jos niiden yksin tai yhdessä voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan taloudellisiin päätöksiin, joita käyttäjät tekevät tilinpäätöksen perusteella.

Tilintarkastajan edellytetään kommunikoivan oikea-aikaisesti johdolle havaitsemistaan virheellisyyksistä ja pyytävän korjaamaan nämä virheellisyydet. Jos tarkastettava yhteisö on tilintarkastajan pyynnöstä tutkinut ja korjannut havaitut virheellisyydet, tilintarkastajan on suoritettava lisää tarkastustoimenpiteitä sen toteamiseksi, onko virheellisyyksiä vielä jäljellä. Havaitut virheellisyydet voivat antaa aihetta tarkistaa tilintarkastussuunnitelmaa ja -strategiaa.

Tilintarkastajan dokumentaatiosta tulisi käydä havaittujen virheellisyyksien osalta ilmi:

- rahanääräinen arvo, jota pienemmät virheellisyydet ovat selvästi vähäpätöisiä;
- tilintarkastuksen aikana havaitut virheellisyydet ja tieto siitä, onko ne korjattu; ja
- tilintarkastajan perusteltu johtopäätös siitä, ovatko korjaamattomat virheellisyydet yksin tai yhdessä olennaisia.

Vuoden aikana tehdyissä laaduntarkastuksissa tehtiin useita havaintoja monen tasoisten virheellisyyksien puutteellisen arviointiin ja käsittelyyn liittyen.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastaja ei ole koonnut yhteen niitä tarkastuksen aikana todettuja virheellisyyksiä, jotka ylittävät vähäpätöiselle virheelle asetetun rajan. Tarkastusdokumentaatio ei sisällä tilintarkastajan johtopäätöksiä siitä, ovatko havaitut virheet yksin tai yhdessä olennaisia.*
- *Myyntisaamisten saldokyselyiden yhteydessä on ilmennyt eroja, joita ei ole käsitelty tai projisoitu virheenä.*

5.8. Tilintarkastuskertomukset

Tilintarkastuskertomus on tilintarkastuksen lopputuote ja ainoa tilintarkastajan antama julkinen raportti, joka luetaan yhdessä tilinpäätöksen kanssa. Suoritetuissa

laaduntarkastuksissa kiinnitettiin tänäkin vuonna erityistä huomiota laadittuihin tilintarkastuskertomuksiin ja niiden oikeellisuuteen.

Teimme laaduntarkastuksissamme yhdeksän tulokseen vaikuttavaa havaintoa tilintarkastuskertomuksiin liittyen, mikä vastaa noin 11% läpikäydyistä toimeksiannoista. Tilintarkastuskertomusten osalta isojen yhteisöjen ja yksin tai pienissä yhteisöissä toimivien tilintarkastajien välillä havaittiin selvä ero. Isoissa tilintarkastusyhteisöissä tilintarkastuskertomusten muotoseikoissa ei pääsääntöisesti ollut virheitä, joten suurin osa jäljempänä kerrotuista havainnoista liittyy yksin tai pienissä yhteisöissä toimivien tilintarkastajien antamiin tilintarkastuskertomuksiin. Lausuntojen virheellisyyteen liittyviä havaintoja tehtiin kummassakin ryhmässä.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastuskertomus on annettu 9 päivää ennen kuin hallitus on allekirjoittanut tilinpäätöksen.*
- *Yhtiö on laatinut emoyhtiön tilinpäätöksen lisäksi myös konsernitilinpäätöksen. Tilintarkastuskertomus ei sisällä tietoa konsernitilinpäätöksestä eikä konsernitilinpäätöksestä ole annettu tilintarkastuslain edellyttämää lausuntoa.*
- *Tilintarkastaja ei ole käsitellyt tilintarkastuskertomuksessaan sitä, ettei yhtiö ole laatinut lakisääteistä toimintakertomusta.*
- *Tilintarkastuskertomuksessa on viitattu toimintakertomukseen, jota yhtiö ei kuitenkaan ole laatinut.*
- *Tilinpäätös sisältää rahoituslaskelman ja toimintakertomuksen. Tilintarkastuskertomus ei sisällä tietoa rahoituslaskelmasta eikä toimintakertomuksesta ole annettu tilintarkastuslain edellyttämää lausuntoa.*

5.9. Muita merkittäviä havaintoja

5.9.1. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annettu laki

Rahanpesua on rikoksella hankittujen varojen alkuperän häivyttäminen siten, että ne vaikuttavat laillisesti hankituilta. Rahanpesulla ei tavoitella voittoa, vaan olemassa olevien varojen riskitöntä käyttöä. Terrorismin rahoittamisessa varojen alkuperä voi olla laillinen, mutta niitä hankitaan terroristiseen tarkoitukseen.

Uusi laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä astui voimaan 3.7.2017. Lailla pyritään estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista, edistämään tällaisen toiminnan paljastamista ja selvittämistä sekä tehostamaan rikoksen tuottaman hyödyn jäljittämistä ja takaisinsaantia. Lakia sovelletaan tilintarkastajaan, kun hän suorittaa lakisääteistä tilintarkastusta. Tilintarkastajalla on oltava riittävät toimintaperiaatteet, menettelytavat ja valvonta rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskien vähentämiseksi ja hallitsemiseksi.

Lain lähtökohtana on riskiperusteisuus, joka pohjautuu ilmoitusvelvollisen omaa toimintaa koskevaan riskiarvioon. Jokaisen tilintarkastajan on laadittava säännöllisesti päivitettävä riskiarvio rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien tunnistamiseksi ja arvioimiseksi. Riskiarviolle ei ole laissa asetettu määrämuotoisia vaatimuksia, mutta siinä on otettava huomioon tilintarkastajan toiminnan luonne, koko ja laajuus. Riskejä arvioidessaan tilintarkastajan on otettava huomioon uusiin ja jo olemassa oleviin asiakkaisiin, maihin tai maantieteellisiin alueisiin, tuotteisiin, palveluihin ja

liiketoimiin sekä jakelukanaviin ja teknologioihin liittyvät rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskit.

Rahanpesulaki edellyttää tilintarkastajalta asiakkaan tuntemiseen liittyviä toimenpiteitä, joita on noudatettava asiakassuhdetta hyväksyttäessä ja koko asiakassuhteen ajan. Tilintarkastajan täytyy tunnistaa asiakas ja todeta henkilöllisyys vakituista asiakassuhdetta perustettaessa ja muutoinkin laissa kuvatuissa olosuhteissa⁴. Lisäksi tilintarkastajan tulee todentaa asiakkaan lukuun toimivat edustajat ja varmistaa edustajan oikeus toimia asiakkaan puolesta.

Rahanpesulaki edellyttää tilintarkastajaa hankkimaan käsityksen asiakkaan toiminnan luonteesta ja laajuudesta sekä kiinnittämään huomiota tavanomaisesta poikkeaviin liiketoimiin ja tarvittaessa selvittämään liiketoimeen liittyvien varojen alkuperä. Tilintarkastajan tulee jo lakisääteisessä tilintarkastustehtävässään tuntea asiakkaansa ja tämän liiketoiminta sekä tarkastaa poikkeukselliset liiketoimet ja järjestelyt, joten asiakkaan tuntemis- ja selonottovelvollisuuden edellyttämät toimenpiteet ovat pääosin luonteeltaan osa tavanomaista hyvän tilintarkastustavan mukaista tilintarkastusta. Mikäli tilintarkastaja havaitsee epäilyttävän liiketoimen, hänen tulee tehdä ilmoitus rahanpesun selvittelykeskukselle.

Havaitsimme laaduntarkastuksissa yksittäisinä ammatinharjoittajina toimivien tilintarkastajien kohdalla useita puutteita rahanpesun estämisestä annetun lain mukaisten velvoitteiden noudattamisessa. Muistutammekin tilintarkastajia siitä, että riskiarvion laatiminen ja muut rahanpesulain asettamat velvoitteet koskevat kaikkia tilintarkastajia.

Esimerkki havainnoista:

- *Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut, onko hän määrittänyt asiakkaan tuntemista koskevat toimet, joita tulee noudattaa koko asiakassuhteen ajan ja onko hän asiakassuhdetta hyväksyessään huomionnut rahanpesulain vaatimukset asiakkaan tunnistamisesta. Tilintarkastaja ei ole laatinut rahanpesun riskiarviota.*

5.9.2. Tilinpäätöksen tarkastus

Tilintarkastajan edellytetään ottavan huomioon tilintarkastusta suorittaessaan sovellettava oikeus- ja sääntelynormisto. Osana yhteisöä ja sen toimintaympäristöä koskevan käsityksen muodostamista tilintarkastajan on muodostettava käsitys yhteisöön ja sen toimialaan sovellettavasta oikeus- ja sääntelynormistosta ja siitä, kuinka yhteisö noudattaa tätä normistoa.

Tilintarkastajan on myös arvioitava, ovatko tilinpäätöksen esittämistapa, rakenne ja sisältö asianmukaiset. Tilintarkastajan tulee varmistua siitä, että tilinpäätös on johdettu kirjanpidosta, tarkastaa siinä esitetyt vertailutiedot ja arvioida liitetietojen täydellisyyttä.

Teimme vuoden aikana useita havaintoja siitä, että tilintarkastaja ei ollut havainnut tai käsitellyt asianmukaisesti sitä, ettei tilinpäätöstä ollut laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Lisäksi erityisesti pienten toimeksiantojen osalta tilinpäätösten täsmäyttämistä kirjanpitoon ei ollut suoritettu dokumentoidusti.

⁴ Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (444/2017) 2 luku 2 §

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilintarkastaja ei ole käsitellyt tilintarkastuskertomuksessa sitä, että tilinpäätöstä ei ole laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti.*
- *Dokumentaatiosta ei käy ilmi, mitä tarkastustoimenpiteitä tilintarkastaja on tehnyt sen tarkastamiseksi, onko tilinpäätöksen yleinen esittäminen sovellettavan tilinpäätösnormiston mukainen. Dokumentaation perusteella tilintarkastaja ei ole havainnut, että yhtiö ei ole laatinut lakisäateistä toimintakertomusta.*
- *Tilinpäätöksen lukujen täsmäyttäminen kirjanpitoaineistoon tai liitetietojen täydellisyyden tarkastaminen ei käy ilmi tilintarkastuskansiossa.*
- *Tilintarkastuskansiossa on lopullinen tilinpäätös ilman merkintöjä. Tilintarkastuskansiossa ei ole todennettavissa tilinpäätökseen sisältyvien tuloslaskelman ja taseen johtamista kirjanpidosta, vertailutietojen tarkastamista. Tilinpäätöstä on tarkastettu täyttämällä tarkastuslista, mutta tarkastuslistassa olevat tiedot ovat osittain ristiriidassa tilinpäätöksessä esitettyjen liitetietojen kanssa.*

5.9.3. Johdannaisten tarkastus

Johdannaisiin liittyy erityisiä riskejä, sillä johdannaiset eivät usein ole tilintarkastusasiakkaiden ydinosaamista, ja pienilläkin markkinoiden muutoksilla tai virheillä voi olla niihin suuri vaikutus. Myös suojauskohteessa tapahtuvien muutosten vaikutukset voivat yllättää, jos niitä ei ole arvioitu huolellisesti etukäteen. Yleisimmin laaduntarkastuksissa esiintyvät johdannaiset ovat koronvaihtosopimuksia, jotka on tilintarkastusdokumentaation mukaan tehty suojaustarkoituksessa.

Rahoitusvälineet, mukaan lukien johdannaiset, esitetään kirjanpitolaian ja hyvän kirjanpitotavan mukaan tilinpäätöksessä joko varovaisuuden periaatteella tai käypään arvoon. Kirjanpitolautakunta on antanut lausunnossaan 1963/2016 koronvaihtosopimusten käsittelylle seuraavat vaihtoehtoehdot:

- 1) erillisarvostus bruttoperiaatteella;
- 2) nettomenettely perustuen suojattavan erillislainan ja sitä suojaavan koronvaihtosopimuksen käänteiseen yhteneväisyyteen; sekä
- 3) lainasalkkua tai sen osaa suojaaviksi tarkoitettujen koronvaihtosopimusten käsittely IFRS-standardien mukaisesti.

Ensimmäisen kohdan mukaisessa käsittelyssä koronvaihtosopimukseen sovelletaan erillisarvostusta, joka on perustettava yleiseen varovaisuuden periaatteeseen. Tällöin voimassa olevat sopimukset arvostetaan sopimuskohtaisesti tilinpäätöspäivän arvoon ja johdannaissopimuksen tekohetken arvon ja tilinpäätöspäivän arvon välinen negatiivinen erotus kirjataan tilikauden kuluksi.

Johdannaiset voidaan poikkeustapauksessa esittää myös taseen ulkopuolisina erinä, jos yritys käsittelee johdannaiset varovaisuuden periaatteen mukaan. Ehtona taseen ulkopuoliselle käsittelylle on, että suojaussuhde on tehokas ja dokumentoitu. Suojaussuhde on tehokas, kun suojauskohteen ja suojausinstrumentin ehdot ovat käänteisesti täysin yhteneväiset.

Taseen ulkopuolista esittämistä on arvioitava aina tilannekohtaisesti, koska johdannaiset voivat sisältää erityisiä ehtoja, joilla voi olla vaikutusta suojaussuhteeseen. Tilintarkastajan on tärkeää ottaa huomioon, että suojaustarkoitus ei tarkoita samaa kuin tehokas suojaus. Jos johdannainen on ei-suojaava ja käyvältä

arvoltaan negatiivinen, se vähentää suoraan yhtiön tilikauden tulosta ja jakokelpoisia varoja.

Johdannaisista on annettava riittävät tiedot liitetiedoissa myös silloin, kun ne on mahdollista esittää taseen ulkopuolella. Liitetiedoissa tulee esittää muun muassa johdannaisopimusten nimellisarvot ja käyvät arvot, niihin liittyvät keskeiset ehdot ja korkoherkkyys, eli koronmuutosten vaikutus sopimusten markkina-arvoihin.

Jos johdannaisia ei ole kirjattu tilinpäätökseen, tilintarkastajan on varmistuttava siitä, että suojaustarkoituksessa tehdyt sopimukset todella ovat tehokkaasti suojaavia ja tarkastettava, että johdannaisista annetut liitetiedot antavat oikean ja riittävän kuvan.

Jos johdannaiset käsitellään IFRS:n mukaisesti, standardeja on noudatettava tyhjentävästi niin johdannaisten ja muiden rahoitusvälineiden merkitsemisessä tilinpäätökseen kuin myös liitetietojen esittämisen osalta.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Tilinpäätöksen liitetiedoissa kerrotaan koronvaihtosopimuksesta, jonka käypä arvo tilinpäätöshetkellä on noin 400 tuhatta euroa negatiivinen. Tilintarkastaja ei ole tarkastanut, onko koronvaihtosopimus tehokkaasti suojaava. Sopimukset päättyvät 2030-luvulla. KILAn lausunnon (1963/2016) mukaisesti negatiivinen arvo olisi mahdollisesti tullut kirjata tilikauden kuluksi KPL 3:2.1§:ssä tarkoitetun oikean ja riittävän kuvan antamiseksi. Tilintarkastaja ei ole varmistanut, että kyseinen erä on käsitelty kirjanpidossa oikein.*

5.9.4. Toiminnan jatkuvuus

Tilintarkastajan tavoitteena on hankkia tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä siitä, onko johdon ollut asianmukaista käyttää toiminnan jatkuvuuteen perustuvaa laskentaperustetta ja tehdä hankitun evidenssin perusteella johtopäätös siitä, liittyykö yhteisön kykyyn jatkaa toimintaansa merkittävää epävarmuutta.

Esimerkkejä havainnoista:

- *Yhtiön toiminnan jatkuvuuteen liittyy merkittävää epävarmuutta. Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut työtään toiminnan jatkuvuuden tarkastuksen osalta. Tilintarkastuskertomuksessa ei myöskään ole toiminnan jatkuvuuteen liittyvää kappaletta epävarmuudesta. Tilintarkastaja ei ole hankkinut riittävästi evidenssiä päätöksensä tueksi, kuten tiedustellut esimerkiksi johdon suunnitelmaa tai tarkastanut tilikauden jälkeisiä tapahtumia.*

6. Yhteenveto

Tilintarkastajat ovat tärkeässä osassa varmistamassa, että tilinpäätösinformaatio Suomessa on oikeaa ja riittävää. Laadukkaasti tehty tilintarkastus on perusta olosuhteisiin nähden asianmukaisen tilintarkastuskertomuksen antamiselle. Tilintarkastuksen keskeisin tehtävä on lisätä tilinpäätöksen käyttäjien luottamusta tilinpäätökseen. Tilinpäätöksen käyttäjän on voitava luottaa siihen, että tilintarkastaja on hankkinut kohtuullisen varmuuden siitä, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja täyttää lakisääteiset vaatimukset.

Tänä vuonna tehtyjen laaduntarkastusten perusteella tilintarkastajien hankkiman evidenssin määrä vaihtelee edelleen paljon. Vuoden aikana suoritettujen

laaduntarkastusten joukossa oli kuitenkin useita tapauksia, joissa tilintarkastus oli suoritettu korkealuokkaisesti. Tässä raportissa esitetyistä havainnoista ja huomioista voi olla hyötyä tilintarkastajille ja tilintarkastusyhteisöille heidän kehittäessään tilintarkastustyön laatua.

Tilintarkastuksen laadun ytimessä on riippumaton, asianmukaisesti valittu tilintarkastaja, joka:

- tuntee asiakkaan ja sen liiketoiminnan sekä tunnistaa riskit;

- suunnittelee ja toteuttaa riittävät toimenpiteet vastatakseen riskeihin ja hankkiakseen riittävän evidenssin;

- dokumentoi tekemänsä työn siten, että sen voi todentaa; ja

- antaa tilintarkastuskertomuksen, joka on johdonmukainen hankittuun evidenssiin nähden.